

Digitalisering av audiovisuella samlingar

Förslag på hur ökad samverkan kan effektivisera
digitalisering av audiovisuellt material inom
ABM-området

Digitalisering av audiovisuella samlingar

**Förslag på hur ökad samverkan kan effektivisera
digitalisering av audiovisuellt material inom
ABM-området**

Innehåll

1	Förord.....	4
2	Sammanfattning	5
2.1	Viktig kulturarvsinformation är på väg att förloras och en nationell inventering brådskar.....	5
2.2	En effektiv digitalisering förutsätter nationella resurser för digitalisering.....	5
2.3	KB behöver ta fram fördjupade underlag	5
2.4	KB:s och Filminstitutets nationellt samordnande roll behöver tydliggöras.....	6
3	Utredningsuppdraget.....	7
3.1	Effektiv digitalisering av audiovisuellt material.....	7
3.2	Avgränsning - områden där förslag ska lämnas.....	7
4	Utredningens genomförande.....	8
5	Definition av centrala begrepp.....	9
5.1	Audiovisuellt material.....	9
5.2	Audiovisuella medier	9
5.3	Film och video	9
5.4	Digitalisering.....	9
5.5	Kulturarv	9
5.6	Audiovisuell samling	9
6	Bakgrund.....	10
6.1	Kulturarvet och rörliga bilder 2003	10
6.2	Filmutredningen 2009.....	11
6.3	Digisams vägledande principer för digitalisering 2014	11
6.4	Digisams arbetsgrupp för audiovisuella medier 2015	12
6.5	Kulturarvspropositionen om audiovisuellt material 2016.....	13
6.5.1	Behov av samordning som en följd av den digitala utvecklingen	13
6.5.2	Filmarkivet i Grängesberg – en potentiell nationell digitaliseringsnod.....	14
7	Bevarande av audiovisuellt innehåll förutsätter digitalisering.....	15
7.1	Många inspelningar kommer att gå förlorade om de inte digitaliseras.....	15
7.2	Äldre audiovisuell teknik och teknisk kompetens är bristvaror.....	16
8	En nationell inventering av audiovisuella samlingar saknas	17
8.1	Mest kunskap finns kring det nationella beståndet av film.....	17
8.2	Norska nationalbiblioteket ska genomföra en nationell inventering	19

9	Tillgängliggörande av audiovisuellt material förutsätter digitalisering	20
10	Audiovisuellt material är i hög grad omgärdat av upphovsrätt.....	21
10.1	Mycket av det audiovisuella materialet är idag inlåst	21
10.2	Svensk mediedatabas – digital access med förhinder.....	21
10.3	KB vill öka tillgången till digitalt material i Svensk mediedatabas (SMDB)	21
10.4	Fri tillgång till ett urval av icke biografvisad film och kontextuellt filmmaterial	22
10.4.1	Filmarkivet.se.....	22
10.4.2	Filmarkivforskning.se	23
10.4.3	Svensk Filmdatabas.....	23
11	KB - uppdrag, samlingar och digitalisering	24
11.1	KB:s audiovisuella samlingar är mycket omfattande	24
11.1.1	KB övertar verksamheten vid Statens ljud och bildarkiv 2009.....	24
11.1.2	KB övertar verksamheten vid Filmarkivet i Grängesberg 2011	24
11.2	KB har digitaliserat tre miljoner timmar och byggt system för storskalig digitalisering	25
11.3	KB har genomfört stora digitaliseringsprojekt i samverkan.....	25
11.3.1	Samverkan med SVT	25
11.3.2	Samverkan med riksdagsförvaltningen	26
11.3.3	Samverkan med Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek	26
11.3.4	Samverkan med Musikverket och Stiftelsen Filmform	26
12	Filminstitutet - uppdrag, samlingar och digitalisering	27
12.1	Filminstitutet har tillskjutits särskilda medel för en löpande digitalisering	27
13	Digitalisering vid andra nationella offentligt finansierade audiovisuella arkiv	29
13.1	SVT.....	29
13.1.1	Digitalisering och behov av samverkan	29
13.2	Musikverket	30
13.2.1	Digitalisering och behov av samverkan	30
13.3	Institutet för språk och folkminnen	31
13.3.1	Digitalisering och behov av samverkan	31
13.4	Stiftelsen Filmform.....	31
13.4.1	Digitalisering och behov av samverkan	32
13.5	Riksarkivet.....	32
13.5.1	DIANA-projektet har ökat kunskapen om de audiovisuella samlingarna	32

13.5.2	Digitalisering vid Riksarkivet och samverkan med KB.....	32
14	Lag om pliktexemplar av dokument och audiovisuella medier	34
14.1	Audiovisuella medier som publicerats efter 1979 har samlats in som pliktexemplar	34
14.2	Pliktexemplarslagen omfattar inte audiovisuellt material i professionell teknisk kvalitet	35
15	Material vid produktionsbolag och hos privata filmare riskerar att gå förlorat	36
16	Organiserad insamling och digitalisering av dokumenterande inspelningar saknas	37
17	Sammanfattande diskussion.....	39
17.1	Audiovisuella inspelningar speglar olika aspekter av Sveriges utveckling i modern tid	39
17.2	Viktig kulturarvsinformation riskerar att gå förlorad	39
17.3	En nationell inventering utgör grund för en prioriterad digitaliseringsplan	40
17.4	Nationella resurser för digitalisering krävs för att öka effektiviteten i digitaliseringen.....	41
17.5	Osäkra förutsättningar vid inrättande av nationella resurser för digitalisering	42
18	Förslag.....	43
18.1	KB behöver ta fram fördjupade beslutsunderlag	43
18.2	KB och Filminstitutets nationella uppdrag behöver utvecklas	43
19	Bilaga 1 - Redovisning av grupper och personer utredningen träffat	45
19.1	Digisams styr- och beredningsgrupp	45
19.2	Utredningens referensgrupp	45
19.3	Rådet för filmarvsfrågor	46
19.4	Kungliga bibliotekets insynsråd	46
19.5	Kungliga bibliotekets forskarråd	47
19.6	Nationell biblioteksstrategi.....	47
19.7	Övriga kontakter	47
20	Bilaga 2 – Källförteckning.....	49

1 Förord

Denna utredning handlar om bevarande av kulturarvsinformation. Tänk om all trycksvärta från tiden före 1900 hade den kemiska egenskapen att den oåterkalleligt skulle upplösas inom 15 år från idag. Därefter skulle alla dokument från tiden före 1900 vara blanka. Inga böcker, dagstidningar, författningstryck eller andra skrifter från den tiden skulle finnas kvar. Hur skulle samhället handla då? Inledningsvis skulle det troligtvis konstateras att digitalisering var det enda sättet att rädda informationen, och att tuffa prioriteringar skulle bli nödvändiga.

I prioriteringsarbetet skulle konstnärliga värden behöva vägas mot dokumenterande värden. Frågor skulle uppkomma kring vilken version av en viss skrift som borde prioriteras framför en annan. Det skulle snart visa sig att flera versioner av vissa skrifter skulle behöva bevaras för eftervärlden. Hur gör man annars till exempel med olika bibelöversättningar? Frågor skulle också uppkomma om det är informationsinnehållet som i första hand bör fångas, eller om det är lika viktigt att spegla specifika egenskaper hos artefakten.

Inga av ovanstående frågor är enkla att besvara, och de behöver diskuteras i bred samverkan och med hänsyn till hela samhällets behov.

Som tur är föreligger ingen känd risk att trycksvärtan ska försvinna inom 15 år. Tyvärr är det dock ett känt faktum att stora mängder ljud- och videoinspelningar riskerar att gå förlorade inom detta tidsspänn. Visst material har också redan gått förlorat. Nu väcks därför frågan om vilka röster, konstnärliga verk och dokumenterade händelser som ska finnas kvar för framtida generationer att ta del av. Vilket värde tillskriver vi till exempel dokumenterande inspelningar av teater- och musikuppsättningar eller videoproduktioner från den kommersiella televisionens barndom, och vad gör vi med ljud- och videoinspelningar från Palmeutredningen och andra rättsutredningar? Vad vi kan säga med säkerhet är att om det idag funnits tillgång till denna typ av material från till exempel 1600-talet hade detta varit av stort värde för forskning och studier. Bevarade inspelningar från 1600-talets rättsväsende hade till exempel givit en inblick i hur häxprocesserna i praktiken gick till.

Digitalisering är idag det enda kända sättet att bevara audiovisuellt innehåll som lagrats på fysiska bärare där informationen riskerar att gå förlorad. Detta väcker följande övergripande frågeställningar. Hur kan arbetet kring inventering och prioriteringar organiseras på ett effektivt sätt? Hur kan vi på kort sikt komma igång med digitaliseringsarbetet, och vad behöver göras på längre sikt? Hur får vi kostnadseffektiva och ändamålsenliga digitaliseringsanläggningar på plats? Detta är frågor som denna utredning behandlar.

2 Sammanfattning

Audiovisuellt material är bärare av information som är av central betydelse för att förstå vår historia och vår samtid. Innehållsligt handlar det om publicerade medier som radio, tv, musik, film, ljudböcker och dataspel, men också om ett omfattande dokumenterande material som framställts inom såväl offentlig som privat verksamhet. Sammantaget speglar de audiovisuella inspelningarna olika aspekter av Sveriges utveckling från slutet av 1800-talet fram tills idag.

2.1 Viktig kulturarvsinformation är på väg att förloras och en nationell inventering brådskar

Stora mängder audiovisuell kulturarvsinformation riskerar att gå förlorad, och viss information har redan förlorats. Digitalisering är det enda kända sättet att bevara informationsinnehållet när det gäller äldre typer av audiovisuella inspelningar. För att få en klarare bild över samhällets bestånd av audiovisuellt material behöver en nationell inventering genomföras. En nationell inventering utgör en grundförutsättning för en prioriterad digitaliseringsplan.

2.2 En effektiv digitalisering förutsätter nationella resurser för digitalisering

För att få till stånd effektiva och ändamålsenliga digitaliseringsprocesser behöver nationella resurser för digitalisering av audiovisuellt material inrättas. KB:s och Filminstitutets digitaliseringsverksamheter har förutsättningar att utvecklas till nationella resurser, då institutionerna har såväl teknik som kompetens inom området. KB:s digitalisering är utformad för storskalig digitalisering av ljud, video och film, och Filminstitutets digitalisering är utvecklad för en högkvalitativ digitalisering av film.

2.3 KB behöver ta fram fördjupade underlag

Utredningen har uppmärksammat att det finns juridiska oklarheter när det gäller förutsättningarna för att inrätta nationella resurser för digitalisering. Dessa oklarheter utreds nu av Konkurrensverket. Att genomföra en nationell inventering av audiovisuella samlingar behöver ske i nationell, regional och lokal samverkan. Hur en nationell inventering kan genomföras och finansieras behöver vidare utredas och konkretiseras.

Utredningen föreslår därför att KB får i uppdrag att i samverkan med Riksarkivet, Filminstitutet och företrädare för forskningen under 2019 resursberäkna och utreda förutsättningarna för att:

- genomföra en nationell inventering av audiovisuellt material
- inrätta nationella resurser för digitalisering vid KB och Filminstitutet.

2.4 KB:s och Filminstitutets nationellt samordnande roll behöver tydliggöras

För att långsiktigt säkra effektivitet och hållbarhet ser utredningen att det krävs en ökad koordinering av digitalisering och tillgängliggörande av audiovisuella samlingar. I Sverige är KB den statliga myndighet som har den bredaste och mest omfattande verksamheten kring audiovisuellt material, och som därmed ligger närmast att erhålla ett nationellt koordinerande uppdrag.

Filminstitutet bör ha ett särskilt nationellt ansvar för frågor när det gäller högkvalitativ digitalisering av film.

Utifrån ovanstående föreslår utredningen att KB:s och Filminstitutets nationella roller utvecklas enligt följande:

KB ska:

- koordinera en nationell inventering av audiovisuellt material
- koordinera arbetet med att framställa en nationell digitaliseringsplan för audiovisuellt material
- koordinera arbetet med att ta fram gemensamma tekniska riktlinjer och principer för att säkerställa att den audiovisuella kulturarvsinformationen blir tillgänglig och användbar
- utgöra en nationell resurs för digitalisering av audiovisuellt material. När det gäller digitalisering av film ska samverkan ske med Filminstitutet
- särskilt verka för att audiovisuella samlingar kan tillhandahållas digitalt för forskning och studier inom hela landet
- inneha kompetens inom området upphandling av tjänster gällande digitalisering av audiovisuellt material

Filminstitutet ska:

- utgöra en nationell resurs för högkvalitativ digitalisering av film
- utgöra en nationell resurs när det gäller digital bearbetning av video för bevarande av verkshöjd
- utgöra ett stöd till KB i en nationell inventering av audiovisuellt material, primärt för film
- stödja KB i att framställa en nationell digitaliseringsplan för audiovisuellt material, primärt för film
- i samverkan med KB och Riksarkivet utarbeta nationella riktlinjer när det gäller digitala format för digitaliserad film

3 Utredningsuppdraget

3.1 Effektiv digitalisering av audiovisuellt material

Kungliga bibliotekets (KB) och Stiftelsen Svenska Filminstitutet (Filminstitutet) har fått följande regeringsuppdrag:¹

Effektiv digitalisering av audiovisuellt material

Kungl. biblioteket ska tillsammans med Stiftelsen Svenska Filminstitutet utreda och lämna förslag på hur ökad samverkan kan effektivisera digitalisering av audiovisuellt material. Uppdraget ska genomföras efter inhämtande av synpunkter från samordningssektariatet Digisam och Sveriges Television AB. Uppdraget ska redovisas senast den 1 oktober 2018 till Regeringskansliet (Kulturdepartementet och Utbildningsdepartementet).

3.2 Avgränsning - områden där förslag ska lämnas

I dialog med KB:s och Filminstitutets handläggare vid Utbildnings- respektive Kulturdepartementet har uppdraget avgränsats till att förslag ska lämnas när det gäller:

- ansvarsfördelning mellan KB och Filminstitutet gällande digitalisering av audiovisuella samlingar
- hur KB:s och Filminstitutets digitaliseringsverksamheter kan utvecklas som nationella resurser för digitalisering
- områden där andra aktörer, som till exempel public service-bolagen, Riksarkivet och Musikverket, kan ges ett tydligare ansvar
- hur samarbetet inom ABM-området generellt kan förbättras för att undvika dubbelarbete
- åtgärder för att förbättra tillgången till digitaliserade audiovisuella samlingar

¹ Uppdraget är formulerat i KB:s regleringsbrev för 2018 samt i Filminstitutets riktlinjebeslut för 2018

4 Utredningens genomförande

Utredningen har tagits fram av KB och Filminstitutet gemensamt. Utredningens styrgrupp har utgjorts av Eva-Lis Green, chef för Avdelningen för digitala samlingar vid KB, och Mathias Rosengren, chef för Avdelningen Filmavdelningen vid Filminstitutet. I syfte att förstärka användar- och forskningsperspektivet har Mats Jönsson, professor i Filmvetenskap vid Institutionen för Kulturvetenskaper, Göteborgs universitet, utgjort ett stöd i styrgruppens arbete. Verksamhetsutredare Göran Konstenius, KB, har ansvarat för utredningens genomförande.

Utredningen har vid två tillfällen haft avstämningar med Thomas Neidenmark, KB:s handläggare på Utbildningsdepartementet, och Katja Björklund, handläggare för Filminstitutet på Kulturdepartementet. Den 9 februari förtydligades utredningsuppdraget, och den 25 juni diskuterades utredningens förslag.

Två rundabordssamtal har genomförts med representanter från bland andra SVT, Riksarkivet, Musikverket, Institutet för språk och folkminnen samt Hembygdsförbundet. Därtill har handläggare Ingela Utterström och Johan Sellvall, KB, på uppdrag av utredningen, kontaktat ett urval arkiv, bibliotek, produktions- och programbolag med syftet att belysa behov av samarbete och ta fram exempel på olika typer av audiovisuella samlingar.

Utredningen har också träffat KB:s forskarråd, Filminstitutets råd för filmavdelningsfrågor och KB:s insynsråd. Utredningen presenterade en lägesrapport med utkast till förslag på kulturarvskonferensen Digikult² den 25-26 april 2018.

Utredningens förslag har stämts av med Gunilla Herdenberg, riksbibliotekarie och Anna Serner, VD för Filminstitutet. Förslagen har också stämts av med Digisams beredningsgrupp och styrgrupp³, samt med KB:s arbetsgrupp för en nationell biblioteksstrategi.

En redovisning av dem som ingått i de grupper som studien träffat och stämt av med återfinns i bilaga 1. En källförteckning återfinns i bilaga 2.

² Digikult är en årlig konferens som behandlar digitaliseringsfrågor ur ett kulturarvsperspektiv.

³ I Digisams styrgrupp ingår Lars Amréus, riksantikvarie, Karin Åström, riksarkivarie, Lars Ilshammar, biträdande riksbibliotekarie, KB, Ann Follin, överintendent, Statens museer för världskultur och Magnus Hagberg, överintendent, Statens försvarshistoriska museer.

5 Definition av centrala begrepp

5.1 Audiovisuellt material

Med begreppet audiovisuellt material avses här alla typer av fysiska informationsbärare som lagrar ljud och rörlig bild. Exempel på fysiska informationsbärare är ljud- och videoband, vinyl-, CD- och DVD-skivor samt film. Informationen som lagrats kan utgöras av såväl audiovisuella medier, enligt definitionen nedan, som av inspelningar som inte är avsedda att spridas till allmänheten.

5.2 Audiovisuella medier

Med begreppet audiovisuella medier avses här publikationer som framställts i syfte att spridas till allmänheten. Inom begreppet audiovisuella medier ryms utgivningen av musik, ljudböcker, video och dataspel, radio och tv. Begreppet omfattar såväl kommersiell publicering som sändningar från public service.

5.3 Film och video

Med begreppet film avses här bilder avsedda att projiceras i snabb följd, det vill säga inspelningar som finns lagrade på filmrullar och som är avsedda för visning i en projektor. Rörliga bilder som lagrats på andra fysiska medier än på film definieras i denna utredning som video.

5.4 Digitalisering

Begreppet digitalisering avser här den tekniska överföringen av audiovisuellt material till arkivsystem som anpassats för ett långsiktigt digitalt bevarande. Detta innebär att även digitala inspelningar som lagrats på digitala ljud- och videoband, USB-minnen etc, kan behöva överföras till sådana system.

5.5 Kulturarv

Begreppet kulturarv används i denna utredning i enlighet med den definition som återfinns i kulturarvspropositionen⁴. Där definieras begreppet kulturarv ”som spår och uttryck från det förflutna som tillskrivs värde och används i samtiden”. I propositionen framhålls att en sådan förståelse av kulturarvet inte säger något om vad som ska anses höra dit och att inget på förhand utesluts. Det innebär också att det nästan samtida kan komma att inkluderas i kulturarvet, förutsatt att det betraktas och används som sådant.⁵

5.6 Audiovisuell samling

Med en audiovisuell samling avses i denna utredning en institutions eller verksamhets samlade audiovisuella material. En audiovisuell samling i denna betydelse kan vara registrerad eller oregistrerad, och materialet behöver inte vara samlat fysiskt.

⁴ Prop. 2016/17:116

⁵ Prop. 2016/17:116 s. 58

6 Bakgrund

I detta kapitel redovisas översiktligt en bakgrund till föreliggande utredningsuppdrag. Här tydliggörs att behovet av samordning inom det audiovisuella området, liksom behovet av digitalisering, har diskuterats under många år.

6.1 Kulturarvet och rörliga bilder 2003

År 2003 skrev Riksdagens revisorer en informationsrapport som behandlade hur kulturarvet i form av rörliga bilder togs tillvara. Rapporten kom till efter initiativ av Riksdagens kulturutskott.⁶ Utskottet hade då, bland annat utifrån riksdagsledamöters motioner, uppmärksammat att det finns en oro för att värdefulla delar av kulturarvet var hotat. Spörsmålen handlade i stor utsträckning om hur befintliga institutioner⁷ togs till vara för dessa frågor.

I rapporten framförs att den rörliga bilden har fungerat som både konstnärlig och dokumentär uttrycksform, och att den därigenom har fått betydelse för att levandegöra och förmedla delar av landets kulturarv.⁸ Utifrån samtal med kulturarvsinstitutioner och företrädare för forskningen framkom dock att det förekom skilda tolkningar av begreppet kulturarv. Därigenom fanns det också skilda uppfattningar om vilket material som ansågs som prioriterat att bevara. Frågan gällde om det var dokumentära/historiska, alternativt konstnärliga värden, som skulle vara vägledande i bevarandefrågan. Riksdagens revisorer fann även att det saknades en klar bild av hur stort det sammanlagda beståndet av rörliga bilder var.

Utifrån ovanstående föreslog Riksdagens revisorer att regeringen borde ta fram en strategi som skulle omfatta principiella ställningstaganden och grova prioriteringar. En viktig del i detta var att definiera begreppet kulturarv i förhållande till den rörliga bilden. Andra frågor som behövde besvaras var vilken kunskap som fanns och borde finnas om beståndet av rörliga bilder, liksom hur ansvaret för tekniköverskridande frågor såg ut och borde hanteras i framtiden. Även tillgängligheten till material i form av rörlig bild borde behandlas. Enligt Riksdagens revisorer förelåg också ett behov att klargöra hur olika delar av forskarsamhället utövade insyn i och inverkat på området och hur detta fortsättningsvis borde ske.⁹

⁶ Kulturarvet och rörliga bilder, Riksdagens revisorer, Informationsrapport 2002/03:2

⁷ Filminstitutet, SVT och Statens ljud och bildarkiv (Statens ljud och bildarkivs verksamhet överfördes till KB 2009)

⁸ Kulturarvet och rörliga bilder, Riksdagens revisorer, Informationsrapport 2002/03:2 s. 25

⁹ Riksdagens revisorer, Kulturarvet och rörliga bilder. Informationsrapport 2002/03:2 s. 29

6.2 Filmutredningen 2009

I filmutredningens betänkande från 2009 lämnas ett förslag att Filminstitutet och KB ska ges i uppdrag att göra en översyn av berörda verksamheter i syfte att ta fram en gemensam strategi för hur filmarvet ska hanteras.¹⁰ Filmutredningen föreslog att det i en översyn skulle ingå att identifiera och motverka dubbelarbete samt verka för ett fastare samarbete mellan Filminstitutet och KB. Bakgrunden var att digitaliseringen på filmområdet medfört att institutionerna ställts inför liknande utmaningar. Filmutredningen föreslog vidare att huvudmannaskapet för Filmarkivet i Grängesberg¹¹ skulle överföras från Filminstitutet till KB, ett förslag som också genomfördes 2011.¹²

Syftet med verksamheten vid Filmarkivet i Grängesberg var att i dialog med forskarsamhället och i samråd med KB, samla in, bevara och tillgängliggöra film som inte var avsedd att visas på biograf. Det handlade till exempel om film från museer, föreningar, företag och privatpersoner.

Som skäl till filmutredningens förslag om ändrat huvudmannaskap angavs bland annat att förutsättningarna för att ge allmänheten tillgång till materialet kunde förbättras om KB ansvarade för verksamheten.¹³

6.3 Digisams vägledande principer för digitalisering 2014

År 2011 gav regeringen Riksarkivet i uppdrag att under perioden 2011-2015 inrätta ett nationellt samordningssekretariat med uppgiften att följa upp regeringens nationella strategi för arbetet med att digitalisera kulturarvsmaterial.¹⁴

Målet för strategin var att kulturarvsmaterial i ökad utsträckning skulle bevaras digitalt och tillgängliggöras elektroniskt för allmänheten. För att nå målet gjorde regeringen bedömningen att det bland annat behövdes riktlinjer och mål för kulturarvsinstitutionernas arbete med att digitalt bevara och digitalt tillgängliggöra samlingar, arkiv och audiovisuella arkiv.¹⁵

I Digisams dokument, Vägledande principer för arbetet med digitalt kulturarv¹⁶, ges förslag på hur kulturarvmyndigheterna kan arbeta med digitaliseringen av sina samlingar. Principerna beslutades av Digisams styrgrupp¹⁷ 2014.

¹⁰ SOU 2009:73 s. 167

¹¹ Regeringen inrättade Filmarkivet i Grängesberg 2003, med Filminstitutet som huvudman.

¹² Prop. SOU 2009:73 s. 167

¹³ SOU 2009:73 s. 190

¹⁴ Digit@lt kulturarv, Dnr. Ku11.015

¹⁵ Digit@lt kulturarv, Dnr. Ku11.015 s. 4-5

¹⁶ Vägledande principer för arbetet med digitalt kulturarv, Riksarkivet, Dnr: RA 06-2014/02689

¹⁷ Digisams styrgrupp bestod av cheferna för Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet, KB samt en företrädare för de centrala museerna.

Sammanfattningsvis ges följande rekommendationer angående samverkan vid digitalisering:¹⁸

- Digitalisering ska genomföras så att resurser och kompetens används på ett effektivt och ändamålsenligt sätt.
- I samband med planering och genomförande av digitaliseringsprojekt ska en avvägning göras av *var* och *hur* digitaliseringsinsatser kan genomföras på det mest effektiva och ändamålsenliga sättet utifrån fastställd kravspecifikation.
- Massdigitalisering bör alltid övervägas.
- Genom att använda existerande digitaliseringsutrustning utnyttjas gjorda investeringar på ett bättre sätt. Det leder till högre kvalitet, lägre kostnader och bättre utnyttjande av den kompetens som finns på respektive institution.
- Genom att koncentrera produktionen till färre och mer storskaliga produktionsanläggningar kan samhällets totala kostnader för utrustning samt vidmakthållande och utveckling av kompetens optimeras.
- Varje institution behöver undersöka vilka alternativ som finns inom och utom offentlig sektor innan egen utrustning anskaffas eller intern produktion initieras.
- Den institution som gjort investeringar i utrustning och kompetens behöver göra det så enkelt som möjligt att samutnyttja dessa resurser med andra institutioner.

6.4 Digisams arbetsgrupp för audiovisuella medier 2015

Våren 2014 inrättade Digisam en arbetsgrupp med uppdrag att belysa förutsättningarna för digitalisering av audiovisuella samlingar. I arbetsgruppen ingick bland andra företrädare för KB, Filminstitutet, Riksarkivet, Statens musikverk, Sveriges television (SVT) samt Institutet för språk och folkminnen.

I arbetsgruppens rapport framgår att stora delar av det audiovisuella kulturarvet inom kort riskerar att gå förlorat, samt att en nationell samordning för digitalisering av audiovisuellt material saknas.¹⁹ Utifrån arbetsgruppens slutsatser presenterades ett antal åtgärdsförslag. Förslagen utgick från Digisams vägledande principer för digitalisering att digitalisering ska genomföras så att resurser och kompetens används på ett så effektivt och ändamålsenligt sätt som möjligt.

I Digisams slutrapport som överlämnades till regeringen 2015 ingick ett förslag om att KB skulle få i uppdrag att koordinera en ökad samverkan för digitalisering

¹⁸ Vägledande principer för arbetet med digitalt kulturarv, Dnr: RA 06-2014/02689, s. 4

¹⁹ Rapport från Digisams arbetsgrupp för audiovisuella arkivsamlingar, Sid 9. Hämtad 2018-08-29, http://www.digisam.se/images/docs/misc/Rapport_Digisams_arbetsgrupp_audiovisuella_samlingar.pdf

av audiovisuellt material och att Filminstitutet skulle ges ett nationellt ansvar för bevarande av analoga mediebärare för film.²⁰

6.5 Kulturarvspropositionen om audiovisuellt material 2016

I kulturarvspropositionen²¹ föreslår regeringen att KB och Filminstitutet ska ges i uppdrag att tillsammans utreda och lämna förslag i syfte att öka samverkan kring digitaliseringen av audiovisuellt material.

Som grund till förslaget anges sammanfattningsvis att:²²

- audiovisuella material, som film och ljudinspelningar, speglar vår moderna historia och utgör en viktig del av det gemensamma kulturarvet
- många inspelningar snart går förlorade om inget görs. För en del informationsbärare, till exempel magnetband, finns ett begränsat tidsspänn för överföring av informationsinnehållet eftersom bärare och uppspelningsutrustning har en begränsad livslängd
- samlingarna finns på många institutioner, men endast ett fåtal har relevant kompetens och tekniska resurser. Institutionernas digitaliseringsarbete har ofta olika syften och därmed olika kvalitetskrav
- det saknas ett uttalat övergripande och samordnande ansvar för audiovisuellt material
- audiovisuellt material är resurskrävande att digitalisera och det därför finns mycket att vinna för de berörda institutionerna genom att koordinera arbetet så att dubbelarbete undviks
- ett närmare samarbete mellan olika institutioner som hanterar det audiovisuella kulturarvet skulle kunna underlätta samordning och effektivisering av digitaliseringen

6.5.1 Behov av samordning som en följd av den digitala utvecklingen

I kulturarvspropositionen framhålls också att samhällets digitala utveckling har påverkat kulturarvsinstitutionernas verksamhet i grunden, vilket lett till ett ökat behov av samordning och gemensamma insatser. Det framförs också att samordning krävs för att etablera gemensamma standarder och principer som säkerställer att informationen kan bli tillgänglig och användbar. En ökad samordning ses också som en förutsättning för att undvika merarbete och för att

²⁰ Ett digitalare kulturarv - Digisams verksamhet 2011-2015, <http://ettdigitalarekulturarv.digisam.se/>

²¹ Prop. 2016/17:116

²² Prop. 2016/17:116 s. 189

samla specialistkompetens, liksom för att uppnå skalfördelar i arbetet med att digitalisera äldre handlingar och för långsiktigt digitalt bevarande.²³

6.5.2 Filmarkivet i Grängesberg – en potentiell nationell digitaliseringsnod

I propositionen lyfts också att det vid Filmarkivet i Grängesberg finns en ”miljö och en modell för film som har förutsättningar att stegvis byggas ut även för andra audiovisuella materialkategorier och därmed bli en gemensam digitaliseringsnod”.²⁴

²³ Prop. 2016/17:116 s. 169-170

²⁴ Prop. 2016/17:116 s. 190

7 Bevarande av audiovisuellt innehåll förutsätter digitalisering

För att komma åt informationen som ligger lagrad på en film, ett ljud- eller videoband, eller annan audiovisuell informationsbärare krävs alltid en specifik teknisk uppspelningsutrustning. Detta skiljer audiovisuellt arkivmaterial från till exempel papper och bilder, där informationen är direkt tillgänglig. Att åtkomst till audiovisuellt innehåll alltid är knutet till ett tekniskt system innebär också särskilda utmaningar och problem ur ett bevarandeperspektiv.

Informationsbärarnas begränsade livslängd och de tekniska systemens snabba omloppstid gör att digitalisering i de flesta fall är den enda lösningen för att säkra informationens bevarande.

7.1 Många inspelningar kommer att gå förlorade om de inte digitaliseras

En av de vanligast förekommande informationsbärarna för audiovisuellt material är magnetband. Magnetband har använts som ljudbärare sedan 1930-talet och som videobärare sedan slutet av 1950-talet. Magnetband kan lagra såväl analog som digital information.

I utredningen *Bevara ljud och rörlig bild* konstateras att magnetband dras med åldersrelaterade problem som kan försvåra eller omöjliggöra avspelning.²⁵ KB har uppmärksammat att vissa typer av ljud- och videoupptagningar på magnetband blivit svåra att spela upp, och att den tekniska kvaliteten i delar av materialet successivt försämrats. I vissa fall har uppspelning varit omöjlig, och informationen har därmed helt gått förlorad.

International Association of Sound and Audiovisual Archives (IASA)²⁶ som är en av de ledande organisationerna inom det audiovisuella arkivområdet har under 2017 framställt rekommendationer för bevarande av audiovisuellt arkivmaterial. Rekommendationen när det gäller magnetband är att de ska digitaliseras inom 10 till 15 år för att informationen inte ska riskera att gå förlorad.²⁷

Utöver magnetband är brända²⁸ CD- och DVD-skivor, liksom äldre tekniska format som nitratfilm, ljudtråd, lackskivor och vaxrullar exempel på tekniska format där informationen riskerar att gå förlorad om den inte digitaliseras.

²⁵ SOU 2004:53 s. 51-52

²⁶ IASA är en internationell organisation med medlemmar från runt 70 länder som bland annat utfärdar rekommendationer kring bevarande av audiovisuella samlingar.

²⁷ *The Safeguarding of the Audiovisual Heritage: Ethics, Principles and Preservation Strategy (IASA-TC 03)* Co-Edited by Will Prentice and Lars Gaustad, 4th Edition 2017, s. 7-8

²⁸ Med brända CD- eller DVD-skivor avses här skivor som är skrivbara, exempelvis CD-R och DVD-R-skivor. Till skillnad mot pressade CD- eller DVD-skivor saknar brända skivor ett

Vissa materialtyper, som exempelvis film (undantaget nitratfilm), kan under optimala förhållanden bevaras under mycket lång tid²⁹, men digitaliseringsutrustning, kunskap om restaurering och digitalisering av film behöver hållas vid liv för att inte kompetensen ska försvinna. Idag finns heller inga filmprojektorer på biograferna då all film idag visas från digitala filer, vilket innebär att film avsedd för biografvisning behöver digitaliseras för att kunna visas.

7.2 Äldre audiovisuell teknik och teknisk kompetens är bristvaror

Utöver de problem som finns kring nedbrytningen av audiovisuella informationsbärare, så föreligger också stora problem att införskaffa och underhålla erforderlig teknik. Anledningen är att uppspelningsutrustningen för äldre audiovisuella format inte längre tillverkas. Ljud- och videosystem som var vanligt förekommande under 1980- och 1990-talet är idag helt borta från marknaden. Idag saknas också formella utbildningar angående handhavande och service av äldre audiovisuell teknik.

Vid den inventering av maskinparker och teknisk kompetens som gjordes av Digisams audiovisuella arbetsgrupp, framkom att flera statliga kulturarvsinstitutioner helt saknar den teknik som behövs för överföring av vissa ljud- och videoformat.³⁰ De statligt finansierade kulturarvsinstitutioner som har inrättat och förvaltar maskinparker och som har kompetens kring audiovisuell teknik är KB, Filminstitutet, Musikverket, Riksarkivet och Institutet för språk och folkminnen. KB är den kulturarvsinstitution som har den största maskinparken liksom den bredaste kompetensen.³¹ KB hanterar idag fler än 50 skilda ljud- och videoformat samt film.

skyddande plasthölje som skydd för den reflekterande ytan. Brända skivor har därför en betydligt kortare livslängd än pressade skivor.

²⁹ Om filmen förvarats felaktigt eller fått skador är dock livslängden betydligt kortare

³⁰ Rapport från Digisams arbetsgrupp för audiovisuella arkivsamlingar s. 8

Rapporten hämtad 2018-08-01 från http://www.digisam.se/wp-content/uploads/2014/05/Rapport_Digisams_arbetsgrupp_audiovisuella_samlingar.pdf

³¹ Rapport från Digisams arbetsgrupp för audiovisuella arkivsamlingar, s. 15

Rapporten hämtad 2018-08-01 från http://www.digisam.se/wp-content/uploads/2014/05/Rapport_Digisams_arbetsgrupp_audiovisuella_samlingar.pdf

8 En nationell inventering av audiovisuella samlingar saknas

För att på ett effektivt sätt koordinera digitaliseringen av det audiovisuella kulturarvet krävs en överblick över dess omfattning, innehåll liksom kunskap om var materialet finns. Utan denna överblick är det stor risk att viktigt audiovisuellt material går förlorat, men också att ett och samma innehåll digitaliseras av flera institutioner. Vikten av en överblick inom området framförs redan 2003 i Riksdagens revisorers rapport, Kulturarvet och rörliga bilder.³²

Sverige har dock ännu inte genomfört en nationell inventering av audiovisuellt material. Stora audiovisuella arkiv som KB, SVT, Filminstitutet och Musikverket samt Riksarkivet och Institutet för språk och folkminnen har förhållandevis god kunskap om innehållet i de egna samlingarna. Ingen av dessa institutioner har dock kunskap om det samlade materialet vid andra nationella, regionala och lokala arkiv.

Enligt uppgift från Hembygdsförbundet uppskattas hembygdsföreningarnas samlade audiovisuella material idag uppgå till runt 30 000 filmer och videoband samt 50 000 ljudband. Denna utredning har också uppmärksammat att det inom ramen för projektet GPS400³³ pågår en inventering och registrering av film från Västra Götaland. Inventeringarna utförs av regionala och lokala kultur- och minnesinstitutioner, och är huvudsakligen inriktad mot film.

Utifrån samtal med skilda typer av ABM-institutioner³⁴, samt utifrån de erfarenheter som gjorts inom KB, Riksarkivet, Centrum för Näringslivshistoria, Hembygdsförbundet med flera, är dock mycket audiovisuellt material oförtecknat. En viktig del i en nationell inventering ligger därför i att det i samband med inventeringen görs en registrering av materialet. Registreringen behöver då göras på ett enhetligt och standardiserat sätt.

8.1 Mest kunskap finns kring det nationella beståndet av film

I 1999 års slutbetänkande, Bevara dokumentärfilmens kulturarv, vilken låg till grund för inrättandet av Filmarkivet i Grängesberg, återfinns en grov uppskattning av mängden svensk dokumenterande film. Mängden dokumentär film för vilken

³² Kulturarvet och rörliga bilder, Riksdagens revisorer, Informationsrapport 2002/03:2

³³ GPS400 (Göteborgskulturer på stan 1621–2021) är en humanistisk samverkansresurs för forskning och undervisning. Verksamheten utgår från Institutionen för kulturvetenskaper, Centrum för digital humaniora och Centrum för kritiska kulturarvsstudier. I dagsläget samverkar drygt 40 forskare och it-tekniker med representanter från myndigheter, ABM-sektorns minnes- och kulturinstitutioner samt allmänhet.

³⁴ Utredningen har kontaktat Lunds universitet, Stockholms universitetsbibliotek, Regionarkivet i Göteborg, Stockholms konstnärliga högskola (SKH), Musikhögskolan, KMH, Föreningsarkivet i Jämtlands län, Växjö stiftsbibliotek och Västerås stiftsbibliotek.

det fanns ett behov av olika bevarandeåtgärder beräknades då till mellan 40 och 60 miljoner meter. Utöver detta uppskattades filmarkiven vid SVT och Filminstitutet innehålla runt 50 miljoner meter dokumenterande film. Sammantaget beräknades därmed det dokumenterande filmbeståndet motsvara över 90 miljoner meter film.³⁵

Kort efter att Filmarkivet i Grängesberg inrättades 2003 genomfördes fördjupade filminventeringar av den dokumenterande filmen vid läns museerna i Skåne, Värmland, Dalarna, Norrbotten, Västmanland, Halland och Jönköping. Inventeringarna finansierades av medel från läns museernas utvecklingsbidrag vilka hanterades av Kulturrådet. Läns museernas inventeringar resulterade dock aldrig i någon sammanställning eller slutrapport. Nedanstående exempel från inventeringen i Skåne ger dock en bild av var film återfanns och i vilken omfattning.³⁶

- Kommunarkiv 142 filmer
- Privatpersoner 2129 filmer
- Bibliotek 4 filmer
- Hembygdsföreningar 167 filmer
- Föreningar 87 filmer
- Företag 471 filmer
- Gods och gårdar 24 filmer
- Församlingar/pastorat 19 filmer
- Museer 1359 filmer
- Arkiv 646 filmer
- AV-centraler³⁷ 3357 filmer

Viktigt att komma ihåg är att inventeringen i Skåne, liksom de övriga läns museernas filminventeringar, endast kartlade film, och inte annat audiovisuellt material, som ljud- och videoband. Det saknas alltså beräkningar kring det sammanlagda beståndet av audiovisuella inspelningar av film, video och ljud i Skåne, liksom i övriga län. Det är också oklart hur mycket av det inventerade materialet som är unikt. Med stor sannolikhet finns till exempel överlappande samlingar vid landets AV-centraler. KB har inom ramen för arbetsmarknadsprojektet Access³⁸ också digitaliserat skolfilm motsvarande 2500

³⁵ SOU 1999:41 s.6

³⁶ Icke fiktiv film i Skåne – avslutande rapport om inventering, insamling och tillgängliggörande. Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne Rapport nr 2005:14 ISSN 1651-0933

³⁷ En AV-central, är en inrättning som köper in, tillverkar, lånar ut och lagerhåller AV-hjälpmiddel (till exempel film- och filmvisningsapparater, bandspelare etc.).

³⁸ Access var ett arbetsmarknadsprojekt som pågick mellan 2006-2009 med syfte att bevara, vårda och tillgängliggöra samlingar och arkiv. Länk till utvärdering hämtad 2018-07-10 http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2010/access_final.pdf

titlar. Flera av dessa titlar återfinns troligen också på en eller flera av landets AV-centraler.

8.2 Norska nationalbiblioteket ska genomföra en nationell inventering

I Norge har vikten av att säkra det audiovisuella kulturarvet uppmärksammas, och Kulturdepartementet har givit det norska nationalbiblioteket i uppgift att kartlägga audiovisuellt kulturhistoriskt material som finns i arkiv, museer, bibliotek och privata samlingar i Norge, och utforma en nationell plan för digitalisering och bevarande av dessa inspelningar. Kartläggningen och ett utkast till plan för digitalisering av audiovisuellt kulturarvmaterial ska läggas fram för det norska Kulturdepartementet våren 2019.³⁹

³⁹ Hämtat 2018-07-09 från <https://www.nb.no/artikler/nasjonalbiblioteket-skal-sikre-audiovisuell-kulturarv-i-norge/>

9 Tillgängliggörande av audiovisuellt material förutsätter digitalisering

Som belysts tidigare är digitalisering av audiovisuellt material en förutsättning för informationens bevarande. För en stor del av det audiovisuella materialet är också digitalisering i praktiken en förutsättning för att informationen ska kunna tillgängliggöras.

Detta hör åter samman med att den äldre tekniken har blivit obsolet, och att många institutioner saknar kompetens och utrustning för att spela upp audiovisuellt material. Även för de institutioner som har den tekniska utrustningen är det förenat med risker att använda äldre teknik för tillgängliggörande. Att spela upp åldrat och skört audiovisuellt material innebär ett slitage på såväl informationsbärare som teknisk utrustning. Eftersom äldre teknik är en bristvara är det också viktigt att uppspelningsmaskiner i första hand nyttjas i digitaliseringsarbetet.

Att digitalisera audiovisuellt material öppnar också för bearbetning av informationsinnehållet enligt de tillämpningar som omfattas av samlingsbegreppet digital humaniora. Inom till exempel Swe-Clarin⁴⁰ görs språkbaserat material tillgängliga som forskningsdata. En grundtanke är att den ökande mängden av bland annat digitaliserat tal, samtida och historiskt, möjliggör nya sätt att tackla gamla forskningsfrågor.

⁴⁰ Swe-Clarin är en nationell nod i europeiska CLARIN (Common Language Resources and Technology Infrastructure) – ett ESFRI-initiativ för att bygga upp en infrastruktur för e-vetenskap inom humaniora och samhällsvetenskap

10 Audiovisuellt material är i hög grad omgärdat av upphovsrätt

10.1 Mycket av det audiovisuella materialet är idag inlåst

Eftersom audiovisuella inspelningar är ett förhållandevis modernt kulturarvsmaterial är det i hög grad skyddat av upphovsrätt. För ABM-institutionerna innebär det att möjligheten att fritt tillhandahålla materialet för sina användare är starkt begränsad. I regel är det främst de inspelningar som institutionerna själva producerat, eller varit med att finansiera som kan tillgängliggöras fritt.

10.2 Svensk mediedatabas – digital access med förhinder

Svensk mediedatabas (SMDB) utgjorde Statens- ljud och bildarkivs (SLBA) digitala system för insamling, digitalisering, dokumentation och tillgängliggörande av audiovisuella samlingar. Efter att SLBA överfördes till KB 2009, har SMDB fortsatt att utvecklas inom ramen för KB:s verksamhet.

SMDB är inte ett nationellt system, då det är bara KB som katalogiserar och registrerar i systemet. SMDB:s katalog innehåller således endast uppgifter om KB:s audiovisuella samling. Eftersom SMDB innehåller uppgifter om ett så omfattande och innehållsligt brett material, runt 10 miljoner timmar publicerat och opublicerat material, så är SMDB ändå en nationell resurs för forskning och studier.

Tillhandahållandet av digitalt audiovisuellt innehåll i form av ljud- och videofiler sker via länkar i SMDB:s katalogposter. Då materialet närmast i sin helhet är skyddat av upphovsrätt är dock direkt åtkomst till de digitala ljud- och videofilerna förbehållet dem som befinner sig i KB:s lokaler i Stockholm.

Forskningsbibliotekens möjlighet att få tillgång till audiovisuella inspelningar från KB är begränsat till fjärrlån. Lånen sker då, på grund av upphovsrättsliga skäl, genom att digitala filer överförs till en fysisk CD- eller DVD-skiva som sedan skickas via post.

10.3 KB vill öka tillgången till digitalt material i Svensk mediedatabas (SMDB)

Som en följd av de upphovsrättsliga begränsningar som beskrivits ovan, driver KB sedan flera år ett arbete för att via digital fjärraccess öka tillgängligheten till myndighetens audiovisuella samling. Mellan 2014-2016 genomfördes i samarbete med Copyswede⁴¹ och Kopioisto⁴² tester som syftade till att ge forskare knutna till

⁴¹ Copyswede licensierar vidareanvändning av tv- och radioprogram.

⁴² Kopioisto är en Finländsk upphovsrättsorganisation som har 45 medlemsorganisationer som representerar olika kultur- och kommunikationsområden.

Lund och Umeå universitet samt Åbo Akademi digital fjärraccess via nätverk till allt SVT-producerat material från 1960-talet i SMDB.⁴³ Utöver att testa digital fjärraccess gav testet värdefull kunskap om möjligheter och begränsningar när det gäller avtalslicenser.

Svensk och finsk upphovsrättslagstiftning överensstämmer till stora delar med varandra, vilket möjliggör klarering genom avtalslicens över landsgränsen. Eftersom upphovsrättslagstiftningen varierar mellan olika EU-länder finns dock behov av alternativa modeller. KB undertecknade 2018 därför ett samarbetsavtal med Lettlands nationalbibliotek med det uttalade målet att utreda hur åtkomsten kan lösas mellan två EU-länder med divergerande rättighetsklarering. Avtalet ger det lettiska nationalbiblioteket tillgång till bland annat Radio Swedens sändningar på lettiska.

KB inledde också under 2018 diskussioner med Copyswede om hur ett ramavtal kan utformas för fjärraccess genom avtalslicens till svenska universitet och till andra användare. Bland annat utreds Copyswedens representativitet att sluta ett ramavtal för *allt* audiovisuellt material som ingår i SMDB. Målet är att KB i samarbete med rättighetsorganisationerna och lärosätena tillsammans ska identifiera problem samt ge förslag till lösningar.

Under 2018 har KB, Göteborgs universitet och Chalmers tekniska högskola inlett en förstudie för att testa hur stora datamängder rörlig bild kan tillgängliggöras, inventeras, och analyseras på distans via streaming från KB till forskare och tekniker i Göteborg. Syftet med projektet är i huvudsak att arbeta fram nya distributionsvägar, verktyg och tekniker för att tillgängliggöra, inventera, identifiera och analysera stora mängder digitalt videomaterial ur KB:s arkiv, samt att utreda hur denna förbättrade access kan göras tillgänglig i en undervisningskontext.

10.4 Fri tillgång till ett urval av icke biografvisad film och kontextuellt filmmaterial

10.4.1 Filmarkivet.se

Sajten filmarkivet.se är ett samarbete mellan Filminstitutet och KB. På sajten tillgängliggörs huvudsakligen kort-, dokumentär-, journal- och reklamfilm ur respektive institutions arkiv. Här återfinns till exempel delar av det filmmaterial som samlats in vid KB:s verksamhet vid Filmarkivet i Grängesberg. Alla filmer som läggs ut på sajten har klarerats med rättighetshavarna och är fritt tillgängliga

⁴³ Testerna finns redovisade i ”Rapport om fjärraccesspilot för AV-material”, dnr. KB4.6-2016-539.

utan avgift. En vägledning för hur materialet kan användas i skolan har tagits fram, och 2018 finns en särskild filmhandledning om svenska valfilmer.

Beslut kring vilka teman och kategorier som ska finnas på filmarkivet.se tas gemensamt av Filminstitutet och KB i ett redaktionsråd, där också forskningen är representerad.

10.4.2 Filmarkivforskning.se

Sajten filmarkivforskning.se är en utvidgning av filmarkivet.se och riktar sig främst till den akademiska forskningen. Sajten innehåller kontextuellt material som biografblad, filmprogram, tidskrifter och andra text- och bildbaserade publikationer. Det som läggs upp på sajten är upphovsrättsligt fritt och kan laddas ned i fulltext. [Filmarkivforskning.se](http://filmarkivforskning.se) förvaltas av KB.

10.4.3 Svensk Filmdatabas

Svensk Filmdatabas nylanserades på webben hösten 2017 och innehåller bland annat den svenska nationella filmografin. Totalt omfattar Svensk Filmdatabas nära 80 000 filmer, varav cirka en fjärdedel är svenska. Den har också uppgifter om 360 000 personer som på något sätt medverkat vid tillkomsten av dessa filmer: regissörer, manusförfattare, skådespelare etc. Här finns även uppgifter om bolag, förlagor och musikverk som ingår i filmerna, samt redaktionellt material i form av biografier och artiklar med olika ingångar till det svenska filmarvet.

I Svensk Filmdatabas finns sammanfattningar av samtida pressreaktioner från 1897 och framåt, och för svenska långfilmer finns det ofta detaljerade beskrivningar av filmernas innehåll. Likaså finns länkar från Svensk Filmdatabas till de manuskript, program, trycksakebilder och affischer som Filminstitutet digitaliserat. Från Svensk Filmdatabas kan också de filmer som finns i filmarkivet.se spelas upp från en länk i katalogposten. Det finns också länkar till kommersiella tjänster där filmer är tillgängliga för streaming.

11 KB - uppdrag, samlingar och digitalisering

I det följande redogörs översiktligt för KB:s uppdrag, vad det audiovisuella materialet består av, samt för myndighetens digitaliseringsverksamhet.

11.1 KB:s audiovisuella samlingar är mycket omfattande

KB:s uppdrag när det gäller insamling, bevarande och tillhandahållande av audiovisuellt material utgår från lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument (se även kapitel 14). Pliktlagstiftningen har omfattat audiovisuella medier sedan 1979. Utöver pliktexemplar samlar KB också in kompletterande audiovisuellt material, huvudsakligen inspelningar från tiden före 1979. Det audiovisuella arkivet innehåller idag runt 10 miljoner timmar.

Av de audiovisuella samlingarna är KB:s musiksamling den mest kompletta. Musikinsamlingen inleddes redan 1958 utifrån frivilliga leveranser från grammofonbolagen och utfördes inom KB:s avdelning för nationalfonoteket. När Statens ljud och bildarkiv bildades 1979 övergick nationalfonotekets samlingar till den nya myndigheten.

11.1.1 KB övertar verksamheten vid Statens ljud och bildarkiv 2009

Statens ljud och bildarkiv (SLBA)⁴⁴ var en myndighet som inrättades 1979 som en följd av att pliktexemplarslagen då kom att omfatta audiovisuella medier. Anledningen till att en ny myndighet skapades för att hantera de audiovisuella pliktexemplaren var bland annat att den teknik och kompetens som krävdes för att samla in och tillgängliggöra audiovisuellt material ansågs vara väsensskild från KB:s hantering av tryckta pliktexemplar.

I och med den tekniska utvecklingen kom dock skillnaderna mellan SLBA:s och KB:s insamlade verksamheter successivt att minska. Mediernas digitalisering och mediekonvergensen innebar till slut att det framstod som mer rationellt att samla hanteringen av pliktexemplar inom en och samma myndighet. År 2009 beslutade regeringen, med hänvisning till medieutvecklingen och utmaningarna i den digitala tekniken, att överföra SLBA:s verksamhet till KB.⁴⁵

11.1.2 KB övertar verksamheten vid Filmarkivet i Grängesberg 2011

Filmarkivet i Grängesberg inrättades 2002 med Filminstitutet som huvudman. Verksamhetens syfte är att samla in, bevara och tillgängliggöra icke biografvisad film. Insamlingen bygger på donationer från hela ABM-området⁴⁶, såväl från offentlig som privat verksamhet. Filmarkivet har också tagit mot ett omfattande

⁴⁴ År 1979 hette myndigheten Arkivet för ljud och bild. Från 2003 bytte verksamheten namn till Statens ljud och bildarkiv.

⁴⁵ Prop. 2008/09:1, sid. 98

⁴⁶ ABM utgör en förkortning för arkiv, bibliotek och museer.

filmmaterial som donerats av privatpersoner. För att kunna tillgängliggöra materialet har filmerna digitaliserats.

År 2011 beslutade regeringen att verksamheten vid Filmarkivet i Grängesberg skulle föras över från Filminstitutet till KB. I beslutet framgår att regeringen förutsatte att verksamheten skulle fortsätta med samma inriktning som tidigare.⁴⁷ För att utföra uppdraget överfördes medel om 7,5 miljoner från Kulturdepartementet genom Utbildningsdepartementet till KB:s permanenta anslag, vilket motsvarade en mindre uppräknig i förhållande till de medel som Filminstitutet årligen erhållit för ändamålet.

11.2 KB har digitaliserat tre miljoner timmar och byggt system för storskalig digitalisering

KB har digitaliserat drygt tre miljoner timmar audiovisuellt material. KB har bland annat digitaliserat hela det rikssända utbudet från public service från 1979⁴⁸ fram till idag. Prioriteringarna för vad som ska digitaliseras utgår från bevarandenaspekter och från vad som efterfrågas av KB:s användare. Digitalisering i bevarandesyfte sker huvudsakligen i system utformade för storskalig digitalisering.

De system som KB idag använder för digitalisering av ljud- och videoinspelningar utvecklades initialt med stöd av särskilda medel som tilldelades SLBA för digitalisering av public service-material. Medlen delades ut mellan 2006-2007 och motsvarade sammanlagt 20 miljoner kronor. Bakgrunden till satsningen var att utredningen Bevara ljud och rörlig bild påvisat stora behov av bevarandeinsatser när det gällde SLBA:s audiovisuella samlingar.⁴⁹

11.3 KB har genomfört stora digitaliseringsprojekt i samverkan

Utöver digitaliseringen av material från de egna samlingarna har KB också bidragit till att säkra audiovisuellt kulturarvsmaterial i samverkan med andra institutioner. KB:s roll har då varit att utföra själva digitaliseringen. I de flesta fall har KB i samband med tjänsten också förvärvat digitala kopior av det som digitaliserats, liksom rättigheten att tillhandahålla innehållet för forskning och studier. I det följande redogörs kort för några av de större samarbetsprojekten.

11.3.1 Samverkan med SVT

Mellan 2001 och 2005 samverkade KB och SVT i digitaliseringen av runt 5500 kortfilmer från Svensk Filmindustri (SF).⁵⁰ Utöver att filmerna idag används i

⁴⁷ Prop. 2010/11:1 sid. 147

⁴⁸ lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument har omfattat radio- och tv-sändningar sedan 1979.

⁴⁹ SOU 2004:53

⁵⁰ SF:s kortfilmsarkiv förvärvades av Sveriges Radio i mitten av 1960-talet.

SVT:s programverksamhet är de också tillgängliga för forskning och studier vid KB.

KB har också samverkat med SVT kring digitalisering av videoinspelningar i professionella format som arkiverats vid KB och som innehåller material som SVT saknar i sina arkiv.⁵¹ I projektet digitaliserades 4500 band.

11.3.2 Samverkan med riksdagsförvaltningen

Genom ett samarbete mellan KB och riksdagsförvaltningen digitaliserades under 2010 ett omfattande material bestående av ljud- och videoinspelningar från riksdagens kammare. Digitala kopior förvärvades av KB, men materialet tillgängliggörs via riksdagens bibliotek. Detta då KB idag saknar dokumentation om inspelningarnas innehåll, och att materialet därmed inte kan sökas fram i KB:s katalog.

11.3.3 Samverkan med Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Genom ett projekt som genomfördes 2006-2009 har stora delar av Arbetarrörelsens arkiv och biblioteks (ARAB) ljud- och videoinspelningar digitaliserats. Samarbetet möjliggjordes bland annat genom att den personal som utförde digitaliseringen finansierades med medel som erhöles genom arbetsmarknadsprojektet Access. Accessprojektet pågick mellan 2006-2009 med syfte att bevara, vårda och tillgängliggöra samlingar och arkiv.

11.3.4 Samverkan med Musikverket och Stiftelsen Filmform

KB har också under åren samarbetat med Musikverket och Stiftelsen Filmform kring digitalisering av elektronmusik respektive konst- och experimentfilm. KB har sammantaget digitaliserat runt 500 titlar ur Filmforms samling.

⁵¹ Mellan 1984-2009 spelades ett urval av svenska program som sändes i SVT in i återutsändningsbar kvalitet, en betydligt högre kvalitet än den som levererades som pliktexemplar. Samarbetsavtalet mellan KB och SVT var utformat så att SVT stod för inspelning och utrustning medan KB ansvarade för inköp av band samt tillhandahöll arkivlokaler. Tre år efter inspelning levererades banden till KB, och SVT hade därefter möjlighet att låna banden vid behov. Sammanlagt finns 12000 band, varav 4500 digitaliserats.

12 Filminstitutet - uppdrag, samlingar och digitalisering

I det följande redogörs översiktligt för Filminstitutets uppdrag, vad det audiovisuella materialet består av, samt för Filminstitutets digitaliseringsverksamhet.

Stiftelsen Svenska Filminstitutet grundades 1963 av staten och filmbranschen i anslutning till att Sverige fick en nationell filmpolitik. Filminstitutet har idag i uppdrag att ansvara för genomförandet av den statliga filmpolitiken, vilken fastställts i filmpropositionen *Mer film till fler - en sammanhållen filmpolitik* (2015/16:132). Verksamheten styrs av Kulturdepartementet via det riktlinjebeslut som regeringen årligen fastställer. Att filmarvet ska ”bevaras, användas och utvecklas” är ett av filmpolitikens sju mål och är därmed en av Filminstitutets huvuduppgifter. För att nå den svenska allmänheten måste filmarvet digitaliseras.

Med det svenska filmarvet menas all film som erhållit finansiellt stöd från Filminstitutet, eller som visats på biograf i Sverige, eller som underställts granskning av Statens biografbyrå med avsikt på biografdistribution. Innehållsligt handlar det om svensk och utländsk film, långfilm och kortfilm, spelfilm, dokumentärer, journalfilmer, animationer, trailrar och reklamfilm. Filmarvsverksamheten omfattar utöver film också kontextuellt material som affischer, manuskript och filmrelaterad litteratur.

Filminstitutets samling innehåller runt 30 000 titlar, varav 10 000 utgörs av svenska filmtitlar. Filminstitutets insamling av film har som utgångspunkt att filmmaterialet ska vara i originalformat. Detta innebär att den svenska biografvisade film som Filminstitutet samlat in motsvarar den kvalitet som filmen hade när den premiärvisades.

12.1 Filminstitutet har tillskjutits särskilda medel för en löpande digitalisering

I filmpropositionen understryks att en digitalisering av filmarvet är nödvändig för att göra det tillgängligt, eftersom ytterst få bioografer kan visa analoga filmkopior.⁵² Därför beviljade regeringen år 2014 Filminstitutet särskilda medel om 40 miljoner kronor för att påbörja digitaliseringen av svensk film.

De 40 miljonerna som Filminstitutet erhöll har nyttjats till uppbyggnad av tekniska lösningar och arbetsflöden, samt till digitalisering av närmare 500 svenska filmer. Digitaliseringen sker på en hög teknisk nivå med målet att den

⁵² Prop. 2015/16:132 s. 64

digitala representationen, i så hög grad som möjligt, ska spegla kvaliteten i originalmaterialet.

Eftersom digitaliseringen primärt syftar till att filmerna ska kunna visas i så många visningsfönster som möjligt, sker arbetet i samarbete med upphovsrättsinnehavarna. Detta innebär att de filmer som Filminstitutet digitaliserar kan visas på biograf, Video on demand (VOD) och tv. Många titlar ges också ut i form av DVD- och Blu-Ray-utgåvor.

Även filmer som redan digitaliserats av KB eller SVT kan vara aktuella för digitalisering av Filminstitutet. Detta gäller i de fall KB:s och SVT:s digitalisering inte nått upp i en teknisk kvalitet som lämpar sig för biografvisning.

Av bevarandeskäl digitaliserar också Filminstitutet material som är i dåligt fysiskt skick. Hittills har det endast gällt nitratfilm, men även Filminstitutets bestånd av magnetiska ljud- och videoband kommer att behöva digitaliseras av bevarandeskäl. Digitaliseringstakten ligger idag på runt 100 filmer per år, bevarandedigitalisering inräknad.

För att digitaliseringen ska kunna fortlöpa i nuvarande takt har regeringen beslutat att från och med 2019 höja Filminstitutets permanenta anslag med 10 miljoner årligen. I och med denna satsning anser regeringen att bevarandet av det svenska filmarvet är säkerställt, och att frågan därmed kan anses som slutbehandlad⁵³.

⁵³ Prop. 2017/18:1 sid. 39

13 Digitalisering vid andra nationella offentligt finansierade audiovisuella arkiv

I detta kapitel redogörs övergripande för samlingar och aktuell digitaliseringsverksamhet vid andra statligt finansierade audiovisuella arkiv samt vid RA. Här redogörs också för de behov av digitaliseringsamarbete som institutionerna tagit upp inom ramen för denna utredning.

13.1 SVT

SVT:s arkiv är i första hand ett produktionsarkiv. Det material som arkiverats är företrädesvis inspelningar där SVT helt eller delvis äger rättigheterna. Vid sidan av det egna materialet har SVT också köpt in andras arkiv, till exempel SF:s kortfilmsarkiv. Även om SVT har ett både omfattande, och ur kulturarvssynpunkt viktigt arkiv, har programbolaget inget formellt uppdrag att bevara samlingarna. Om SVT skulle avsluta sin verksamhet finns dock bestämmelser om att arkivet tillfaller staten.

13.1.1 Digitalisering och behov av samverkan

Även om SVT inte har något formellt uppdrag att bevara sitt arkiv så har omfattande bevarandeinsatser genomförts. SVT har i det närmaste digitaliserat hela sitt videobandsarkiv. Digitaliseringen av videobanden beslutades som en bevarandeåtgärd, men är också nödvändig för att materialet ska kunna distribueras digitalt, till exempel via webben. För att innehållet ska kunna återbrukas i nya produktioner, utförs digitaliseringen av videoarkivet på en professionell teknisk nivå.

Idag prioriterar SVT digitalisering av filmarkivet, där mellan 50-70 000 filmer kvarstår att digitalisera. Stora delar av SVT:s filmsamling består av nationella och regionala nyhetsinslag. Digitaliseringen av filmmaterialet görs idag med en så kallad höghastighetsskanner som ger en god teknisk kvalitet. Digitaliseringen sker utan digital efterbearbetning. Fokus ligger i första hand på att göra innehållet åtkomligt inom SVT, inte på att uppnå maximal bildkvalitet. Det åligger sedan producenten eller annan användare att bedöma om digital efterbearbetning och/eller en digitalisering i en högre teknisk kvalitet krävs.

SVT har i samtal med utredningen ett önskemål om att särskilda medel avsätts för digitalisering av det svenska material som sänts av SVT, men där inspelningarna arkiverats i KB. Dessa inspelningar framställdes under perioden 1984-1999 utifrån ett avtal mellan SVT och KB, och är av professionell teknisk kvalitet. Bakgrunden till avtalet var att pliktexemplarslagen för tv endast omfattar programbolagens så kallade referensinspelningar, vilka är av låg teknisk kvalitet. KB som SVT såg ett värde i att svenska inspelningar i god teknisk kvalitet fanns att tillgå, såväl för produktions- och programbolag som för forskningen och det övriga samhället. Överenskommelsen mellan KB och SVT var utformad så att KB

hade arkivansvaret och bekostade banden, medan SVT framställde inspelningarna. SVT har sedan haft möjlighet att låna banden från KB i de fall de behövdes för programproduktion. Som tidigare tagits upp erhöLL SLBA öronmärkta medel under åren 2006-2007, för digitalisering av public service-material. En del av dessa medel användes till att i samverkan med SVT digitalisera runt 4 500 av de totalt omkring 12 000 banden. Detta innebär alltså att en stor mängd inspelningar kvarstår att digitalisera.

Vad gäller samverkan inom filmområdet anser SVT att Sverige på lång sikt säkrar en nationell resurs som på en professionell nivå har till uppgift att arkivera, restaurera och digitalisera film. SVT:s egen filmdigitalisering storskalig och utförs av resursskäl inte i högsta tekniska kvalitet. Utifrån det kan det på lång sikt finnas behov att digitalisera om film till en högre kvalitet.

13.2 Musikverket

Musikverkets arkiv innehåller runt 30 000 timmar ljud och 4 000 timmar video. En central del av samlingen består av material från Svenskt visarkiv. Innehållsligt handlar det främst om dokumenterande inspelningar av folkmusik, visor, äldre populärmusik, svensk jazz och folklig dans. Musikverket har också samlat in dokumenterande inspelningar från teatrar.

Musikverket inrymmer Elektronmusikstudion, (EMS). EMS grundades 1963, för att då möta behoven hos en växande skara experimentella tonsättare, och genom åren har det skapats ett unikt arkiv med inspelningar inom denna genre.

Musikverket är också huvudman för skivbolaget Caprice Records som ger ut tidigare produktioner ur den egna skivkatalogen samt unikt material ur Musikverkets samlingar, bland annat historiska dokumentationer, tonsättarporträtt och samlingsutgåvor.

13.2.1 Digitalisering och behov av samverkan

Musikverkets digitalisering av musikinspelningar är av resursskäl småskalig, men utförs på en professionell teknisk nivå. Målet är att den digitala manifestationen ska kunna ersätta den analoga förlagan. För att klara detta har Musikverket byggt upp en digitaliseringsverksamhet som innefattar professionell utrustning och teknisk kompetens.

Musikverket har genom åren också förvärvat inspelningar där myndigheten saknar uppspelningsutrustning, och har då behövt lägga ut digitaliseringen utanför myndigheten. Musikverket har bland annat samarbetat med KB gällande digitalisering av elektronmusik från EMS arkiv.

Musikverket välkomnar samarbete när det kommer till användarvänliga lösningar för tillgängliggörande liksom gemensamma lösningar för långsiktigt digitalt bevarande.

13.3 Institutet för språk och folkminnen

Institutet för språk och folkminnen (ISOF) samlar in, bevarar, tillgängliggör och forskar om dialekter, ortnamn, personnamn, folkminnen och andra immateriella kulturarv. Institutet har också uppdrag att arbeta med språkvård och språkpolitik. Vid ISOF finns kunskapscentret Clarin som verkar för att göra språkliga material i arkiven tillgängligt för forskning. I arkiven finns, utöver textbaserat material, cirka 25 000 timmar inspelat tal, huvudsakligen i form av dialektinspelningar. Vid ISOF finns även runt 300 videoband arkiverade och digitaliserade som innehåller teckenspråksfilmer. Därutöver har institutet ett sjuttiofem videoinspelningar som bland annat innehåller intervjuer och berättelser om vardagsliv och sedvänjor.

ISOF driver idag projektet TillTal (Tillgängligt kulturarv för forskning i tal), i samarbete med Kungliga Tekniska Högskolan och Riksarkivet. Syftet med projektet är att hitta metoder och verktyg för att hantera och bearbeta stora mängder historiska talinspelningar med utgångspunkt i institutets digitala ljudarkiv.

13.3.1 Digitalisering och behov av samverkan

ISOF har en löpande digitalisering av ljudinspelningar. Idag är cirka 90 procent av de ljudande samlingarna digitaliserade. ISOF utför ingen digitalisering av andra institutioners samlingar. ISOF har intresse av samarbete när det gäller att ta fram riktlinjer för digitala audiovisuella arkivformat, metadata etc., liksom av gemensamma lösningar för långsiktigt digitalt bevarande. Institutet ser också gärna en samverkan kring service av, eller lån av, äldre teknik som ljud- och videobandspelare och annan teknisk utrustning.

13.4 Stiftelsen Filmform

Stiftelsen Filmform arbetar med att främja, sprida och bevara experimentell film och svensk videokonst. Filmform grundades 1950 och samlingen består av verk från 1924 fram till idag, huvudsakligen av svenska konstnärer och filmare. Sedan 1999 får Filmform ekonomiskt stöd från Kulturdepartementet via Konstnärsnämnden.

Arkivet innehåller runt 4000 titlar och stora delar av innehållet är unikt. KB har genom ett digitaliseringssamarbete med Filmform förvärvat digitala kopior motsvarande runt 500 titlar. Mastermaterial har deponerats hos Filminstitutet och ett löpande samarbete sker kring digitalisering av detta.

13.4.1 Digitalisering och behov av samverkan

Filmform har ingen egen bevarandedigitalisering. Eftersom den största delen av arkivet består av magnetband i obsoleta tekniska videoformat, finns ett stort och brådskande behov av att digitalisera dessa. Denna digitalisering kommer att behöva ske utanför stiftelsen, då Filmform saknar såväl teknik, kompetens som medel för digitalisering av videosamlingen. Filmform har också behov av att digitalisera film.

13.5 Riksarkivet

Riksarkivets (RA) bestånd av audiovisuellt material är omfattande och består av ljud- video- och filmbärare. En stor del av materialet består av allmänna handlingar. Här återfinns bland annat en stor samling av inspelningar från rättsväsendet.

13.5.1 DIANA-projektet har ökat kunskapen om de audiovisuella samlingarna

För att öka kunskapen om myndighetens bestånd av audiovisuella handlingar startades 2015 projektet DIANA⁵⁴.

Som en del i DIANA-projektet genomfördes under 2016 en inventering av audiovisuellt material på magnetband. Projektet fokuserade på beståndet av magnetband, då det var känt att informationen av tekniska skäl riskerade att gå förlorad. RA:s totala bestånd av magnetband uppskattas idag till runt 30 000 ljud- och videoupptagningar.

Under 2018 har RA också inlett en inventering av film. Resultatet av inventeringen kommer att ligga till grund för planering av en framtida digitalisering, samt ge underlag till planering för behov av anpassad förvaring och andra bevarandeåtgärder. Inventeringen av film är ännu inte slutförd, men grovt uppskattat rör det sig om runt 10 000 filmer.

13.5.2 Digitalisering vid Riksarkivet och samverkan med KB

Riksarkivet (RA) har i egen regi digitaliserat närmare 3000 audiovisuella bärare. Myndigheten saknar dock processer för storskalig digitalisering av audiovisuellt material, och har därför inlett en dialog med KB om ett digitaliseringssamarbete. KB har sedan 2006 utfört storskalig digitalisering av såväl magnetband som film, som en del i bevarandet och tillgängliggörandet av de egna samlingarna.

I oktober 2016 skrev RA och KB under en gemensam avsiktsförklaring om fördjupad samverkan runt storskalig digitalisering av såväl tryckt som audiovisuellt material. KB och RA har sedan tidigare ett samarbete kring

⁵⁴ Projektets fullständiga namn var ”Digitalisering av analoga audiovisuella mediabärare inom Riksarkivet – DIANA”.

storskalig digitalisering av papper. Idag digitaliseras stora volymer av KB:s bestånd av dagspress vid RA:s verksamhet vid Mediakonverteringscentrum (MKC) i Fränsta. I RA:s instruktion ligger också att från och med 2018 fungera som en nationell resurs för digitalisering av kulturarvsmaterial.⁵⁵ Detta innebär i praktiken att RA på uppdrag av externa institutioner utöver digitaliseringen av dagstidningar ska digitalisera böcker, kartor, ritningar och andra arkivhandlingar.⁵⁶

Under 2017 och 2018 har tester genomförts där ljud- och videoband samt film ur RA:s samlingar har digitaliserats av KB. Digitaliseringen har utförts utifrån de kravspecifikationer som RA tagit fram inom ramen för DIANA-projektet. Testerna har fallit väl ut och tekniska förutsättningar finns därför att inleda ett samarbete i större skala.

Under denna utrednings gång har dock rättsläget när det gäller tillhandahållande av tjänster mellan statliga myndigheter blivit föremål för utredning. I slutbetänkandet av Servicekontorsutredningen, tas digitaliseringssamarbetet mellan KB och RA upp som ett exempel på där det finns oklarheter om nuvarande samarbete är förenligt med Lag (2016:1145) om offentlig upphandling (LOU).⁵⁷ Förutsättningarna för att utveckla samarbetet mellan RA och KB när det kommer till digitalisering av RA:s audiovisuella samlingar är därmed i dagsläget oklart. Konkurrensverket har inlett ett arbete med avsikt att under hösten 2018 redogöra för sin bedömning av upphandlingsreglernas tillämplighet på denna typ av överenskommelser mellan statliga myndigheter.⁵⁸

⁵⁵Uppdraget är formulerat i 9§ i Riksarkivets instruktion. ”9 § Riksarkivet får tillhandahålla digitaliseringstjänster som skanning och indexering åt myndigheter och andra offentliga organ, ”9 a § Riksarkivet ska tillhandahålla tjänster för digitalisering av kulturarvsmaterial. Förordning (2017:1347).”

⁵⁶ Hämtat 2018-09-20 från, <https://riksarkivet.se/digitalisering>

⁵⁷ SOU 2018:43, Sid. 86-91

⁵⁸ Konkurrensverket, yttrande, Dnr 349/2018

14 Lag om pliktexemplar av dokument och audiovisuella medier

Som redogjorts för i kapitel 11 är KB den institution i Sverige som arkiverat den mest omfattande audiovisuella samlingen, sammanlagt runt 10 miljoner timmar. KB:s audiovisuella arkiv har till stora delar byggts upp utifrån lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument, fortsättningsvis benämnd som pliktlagstiftningen. KB:s digitalisering av pliktexemplaren utgör också Sveriges volymmässigt enskilt största digitalisering av audiovisuellt material.

Av dessa skäl belyses i det följande juridiska, innehållsliga och tekniska aspekter i det pliktinsamlade materialet, vad som samlats in och vad som inte samlats in.

14.1 Audiovisuella medier som publicerats efter 1979 har samlats in som pliktexemplar

Tryckt material har samlats in som pliktexemplar sedan 1661 och audiovisuella medier sedan 1979. Ett pliktexemplar är ett exemplar av en publikation som enligt lag måste levereras till ett eller flera pliktbibliotek. KB är mottagare av samtliga pliktexemplar. Pliktlagstiftningen har i modern tid präglats av ett brett syfte som omfattar såväl forskningens som det övriga samhällets intressen.

Audiovisuella medier som ska lämnas som pliktexemplar utgörs av radio, tv, musik, ljudböcker, film och så kallade multimedier, till exempel dataspel. Pliktlagstiftningen gäller inte retroaktivt och omfattar därför inte audiovisuella medier som framstälts före 1979.

Mellan åren 1979 och 2008 ansvarade Statens ljud och bildarkiv (SLBA) för pliktinsamlingen. År 2009 fördes verksamheten vid SLBA över till KB, som då övertog ansvaret för insamlingen av audiovisuella pliktexemplar.

Huvudregeln i pliktlagstiftningen är att den omfattar publikationer som framställts i Sverige, och som är avsedda att göras tillgängliga för allmänheten i landet. Pliktleveranserna avser alltid utgåvan i den form som den har publicerats. Det innebär att musikskivor, ljudböcker, videofilmer och dataspel ska levereras med omslag och eventuella bilagor i form av bilder, textblad etc. Pliktleveranser av radio- och tv-sändningar ska innehålla hela sändningarna inklusive reklam, presentationer, pausinslag etc.

För visst audiovisuellt material krävs att upplagan överstiger en viss exemplarsgräns för att leveransplikt ska inträda. För musik- och andra ljudinspelningar, liksom för multimedier som dataspel ligger exemplarsgränsen på 50 exemplar. För videoinspelningar behöver upplagan överstiga fem exemplar för

att omfattas av pliktleverans.⁵⁹ Pliktexemplar av audiovisuellt material lämnas endast till KB, och inte till övriga sex pliktmottagande bibliotek.⁶⁰

14.2 Pliktexemplarslagen omfattar inte audiovisuellt material i professionell teknisk kvalitet

Som tidigare tagits upp är det utgåvan, i den tekniska kvalitet som publicerats, som omfattas av leveransplikt. När det gäller pliktexemplar av film, radio och tv är dock den tekniska kvaliteten lägre än den som publicerats, det vill säga lägre än den biografvisade filmens respektive tv-utsändningens tekniska kvalitet.

När det gäller biografvisad film är pliktexemplarslagstiftningen utformad så att KB ska framställa videokopior av biografvisad film. Utifrån pliktlagstiftningen kan KB alltså kräva in film från distributörerna, men efter att KB framställt en videokopia ska filmen återlämnas. Svensk film har dock vanligtvis samlats in i en professionell teknisk kvalitet av Filminstitutet, genom avtal med filmbranschen.

När det gäller radio- och tv-sändningar är pliktexemplarslagstiftningen utformad så att det är programbolagens referensinspelningar som ska lämnas som pliktexemplar till KB.⁶¹ Referensinspelningarnas syfte är att programbolagen ska kunna redovisa vad som sänts vid eventuella granskningsnämndsärenden. Skyldigheten för programbolagen att framställa referensinspelningar innefattar inte några krav på teknisk kvalitet, och referensbanden sparas endast i sex månader. Detta då en anmälan till Granskningsnämnden måste göras senast sex månader efter att ett program har sänts. Efter sex månader överläts alltså referensbanden till KB som pliktexemplar. För att hålla nere kostnaderna för referensinspelningarna har programbolagen valt att framställa dessa på en kvalitet som ofta ligger långt under utsändningens tekniska kvalitet.

⁵⁹ I pliktlagstiftningen saknas regelverk för hur stor upplaga som krävs för att en skrift ska omfattas av leveransplikt. Kravet är endast att skriften ska ha gjorts tillgänglig för allmänheten.

⁶⁰ Pliktmottagande bibliotek för tryckt material är KB och universitetsbiblioteken i Lund, Stockholm, Uppsala, Linköping, Göteborg och Umeå.

⁶¹ Programbolagen är skyldiga att framställa så kallade referensinspelningar utifrån bestämmelser i yttrandefrihetslagen (YGL).

15 Material vid produktionsbolag och hos privata filmare riskerar att gå förlorat

Audiovisuellt material i professionell kvalitet arkiveras huvudsakligen av produktions- och programbolag. Sammantaget äger dessa aktörer ett mycket omfattande audiovisuellt material. I flera fall saknas dock resurser för digitalisering av äldre obsoleta ljud- och videoformat. Det finns därmed stor risk att äldre material i professionell teknisk kvalitet kommer att gå förlorat.

Även enskilda professionella filmares arkiv innehåller sammantaget stora mängder audiovisuella inspelningar i en professionell teknisk kvalitet, och kan innehålla såväl publicerade som opublicerade inspelningar. De privata filmarnas inspelningar förvaras i många fall i miljöer som inte är optimala ur bevarandesynpunkt. Det är därför stor risk att även detta material på sikt kan gå förlorat.

16 Organiserad insamling och digitalisering av dokumenterande inspelningar saknas

Lika viktigt för förståelsen av vår historia och samtid, som det mångfaldigade och publicerade audiovisuella materialet, är de dokumenterande inspelningarna. Det kan innehållsligt handla om audiovisuell dokumentation från den offentliga förvaltningens, politikens, rättsväsendets, utbildningens, folkrörelsernas och kyrkans områden. Det kan också röra sig om inspelningar som framställts inom det privata näringslivet eller som gjorts av privatpersoner, till exempel inom ramen för hembygdsrörelserna.

Dessa dokumenterande inspelningar bär på unik kulturarvsinformation och möjliggör en inblick i ett brett spektrum av verksamheter och miljöer, offentliga såväl som privata, historiska såväl som samtida. Sammantaget speglar detta material olika aspekter av Sveriges utveckling från slutet av 1800-talet fram till idag.

Även i de fall där det tryckta och det audiovisuella materialet beskriver en och samma händelse, kan det ena aldrig ersätta det andra. Till exempel kan en inspelad intervju inte ersättas av en transkribering. Audiovisuellt dokumenterande material är ofta informationstätt och kan på ett unikt sätt fånga subtila nyanser i mänsklig interaktion, liksom detaljer i en materiell kontext. Den rörliga bilden kan också ge en direkt bild av komplexa skeenden som till exempel sportevenemang och scenframträdanden, liksom omvälvande skeenden som krig och konflikter.

I begränsad utsträckning har dokumenterande audiovisuellt material i form av donationer inkommit till KB, Riksarkivet och Musikverket, liksom till andra statliga, regionala och lokala kulturarvsinstitutioner.⁶² Vissa inspelningar är därigenom registrerade i Nationell arkivdatabas (Riksarkivet), Svensk mediedatabas (KB) och K-samsök (Riksantikvarieämbetet). Mycket av det donerade materialet är dock oregistrerat eller mycket rudimentärt beskrivet.

En del av näringslivets audiovisuella inspelningar har deponerats till privatägda arkivverksamheter som Centrum för näringslivshistoria som mot avgift arkiverar, och i vissa fall också ombesörjer digitalisering av arkivmaterialet. Även här är mycket av det deponerade materialet oregistrerat.

Eftersom ingen kulturarvsmyndighet har i uppdrag att ha en nationell överblick över dokumenterande inspelningar, är det svårt för såväl kulturarvsinstitutioner

⁶² Kulturarvsinstitutioner skapar också denna typ av dokumenterande inspelningar. Till exempel utför Musikverket och Institutet för språk och folkminnen dokumenterande inspelningar inom sina ansvarsområden. Redan på 1920-talet började Nordiska museet spela in film, och fram till andra världskriget erhöll man som enda museiinstitution statliga bidrag för att genom egen produktion bygga upp ett kulturhistoriskt filmarkiv.

som forskare och andra användare att veta vad som samlats in, var det arkiverats, och hur det kan användas. En stor del av de dokumenterande inspelningarna är i praktiken oåtkomliga för forskning och för annan användning.

Digitalisering av dokumenterande inspelningar har skett i mycket begränsad utsträckning. Den mest omfattande digitaliseringen av dokumenterande inspelningar har gjorts inom KB:s verksamhet vid Filmarkivet i Grängesberg, där runt 30 000 filmer hittills har digitaliserats. Digitaliseringen vid Filmarkivet har dock helt varit inriktad mot material som lagrats på film. Motsvarande innehåll som lagrats på ljud- och videoband eller andra fysiska mediebärare har inte samlats in och digitaliserats i samma utsträckning, vare sig av KB eller av någon annan kulturarvsinstitution.

17 Sammanfattande diskussion

17.1 Audiovisuella inspelningar speglar olika aspekter av Sveriges utveckling i modern tid

Audiovisuellt material är bärare av information som är av central betydelse för att förstå vår historia och vår samtid. Innehållsligt handlar det om publicerade medier som radio, tv, musik, film, ljudböcker och dataspel, men också om ett omfattande dokumenterande material som framställts inom såväl offentlig som privat verksamhet. De dokumenterande inspelningarna bär på unik kulturarvsinformation och möjliggör en inblick i ett brett spektrum av verksamheter och miljöer. Sammantaget speglar de audiovisuella inspelningarna olika aspekter av Sveriges utveckling från slutet av 1800-talet fram till idag.

17.2 Viktig kulturarvsinformation riskerar att gå förlorad

Samhället står inför en omfattande informationsförlust. Informationen som är på väg att gå förlorad utgörs av inspelningar i form av audiovisuellt material. Det handlar företrädesvis om ljud- och videoinspelningar på så kallade magnetband, men också om brända⁶³ CD- och DVD-skivor, liksom om äldre tekniska format som nitratfilm, ljudtråd, lackskivor och vaxrullar. Att det föreligger stora problem kring bevarandet av audiovisuellt material är känt sedan länge, och de senaste beräkningarna som gjorts inom den internationella arkivorganisationen IASA visar att magnetband behöver digitaliseras inom 10-15 år för att informationen inte ska riskera att gå förlorad.

KB är den institution i Sverige som idag utför den mest storskaliga digitaliseringen av audiovisuellt material. Sedan 2006 har runt 3 miljoner timmar ljud, video och film digitaliserats. I likhet med andra stora audiovisuella arkiv världen över, har KB uppmärksammat att framför allt vissa typer av ljud- och videoupptagningar på magnetband blivit svåra att spela upp, och att den tekniska kvaliteten i delar av materialet successivt försämrats. I vissa fall har uppspelning varit omöjlig, och informationen har därmed helt gått förlorad.

De problem som uppmärksammas när det gäller magnetband och annat hotat audiovisuellt material, måste tas på stort allvar. Denna typ av ljud- och videoinspelningar återfinns i hela samhället, och i alla typer av arkiv, såväl offentliga som privata. Inspelningarna har stor innehållslig bredd och utgörs av såväl publicerat som opublicerat material. Här återfinns till exempel unika dokumenterande upptagningar av musik, konst, teater och dans. Det kan handla

⁶³ Med brända CD- eller DVD-skivor avses här skivor som är skrivbara, exempelvis CD-R och DVD-R-skivor. Till skillnad mot pressade CD- eller DVD-skivor saknar brända skivor ett skyddande plasthölje som skydd för den reflekterande ytan. Brända skivor har därför en betydligt kortare livslängd än pressade skivor.

om inspelningar från konserthus, dokumentation av teateruppsättningar och konstutställningar, liksom inspelningar från musik- och teaterhögskolor samt filmutbildningar. Exempel på inspelningar från myndigheter utgörs av ljud- och bildupptagningar från seminarier, föreläsningar och konferenser. Här återfinns också inspelningar från rättsvårdande institutioner, till exempel i form av ljud- och videoinspelningar från polisutredningar. Ett viktigt kulturhistoriskt material som speglar det moderna samhällets framväxt ur ett medborgarperspektiv återfinns i folkrörelsernas och hembygdsrörelsens arkiv. Ett material av stort värde för att förstå medieutvecklingen från 1980-talet och framåt återfinns i de kommersiella produktions- och programbolagens arkiv.

17.3 En nationell inventering utgör grund för en prioriterad digitaliseringsplan

De stora nationella offentligt finansierade audiovisuella arkiven samt myndigheter som Riksarkivet och Institutet för språk och folkminnen har god kunskap om de egna institutionernas samlingar. Verksamheter som har mindre audiovisuella samlingar har dock i regel liten kännedom om dessa, både när det gäller innehåll och omfattning. Detta gäller till exempel audiovisuellt material som producerats inom universitet, landsting, kommunala verksamheter, politiska förbund, kyrkoförsamlingar eller liknande. Dessa aktörer saknar i regel också teknik och kunskap om digitalisering av audiovisuellt material. Detta innebär en överhängande risk för att dessa inspelningar succesivt kommer att gå förlorade. För att synliggöra och få en klarare bild över vilka inspelningar som ligger utanför de stora audiovisuella arkiven, behöver en nationell inventering komma till stånd. Inventeringen behöver inbegripa en kartläggning av såväl offentligt finansierade arkiv som kommersiella audiovisuella arkiv och andra privata samlingar. En nationell inventering är en grundförutsättning för utformandet av en prioriterad digitaliseringsplan för audiovisuellt material.

Betydelsen av en nationell överblick inom det audiovisuella området har redan uppmärksamrats i Norge. Det norska nationalbiblioteket har 2018 fått uppdraget att utföra en nationell inventering av audiovisuellt material i offentliga och privata arkiv, samt lämna förslag till en digitaliseringsplan.

Genomförandet av en nationell inventering kräver samordnade insatser på såväl nationell som regional och lokal nivå. Det handlar i praktiken om att på plats vid institutionerna inventera det audiovisuella materialet och fastställa tekniska format och innehåll. Uppgifterna behöver föras in i ett nationellt register med syftet att få en överblick över var det audiovisuella materialet finns, vilka tekniska format det består av och vad det innehåller. Finns dessa uppgifter samlade kan det undvikas att ett och samma innehåll digitaliseras mer än en gång, och det ger också möjligheten att, i de fall ett och samma innehåll finns lagrat på olika typer av

tekniska format, digitalisera det audiovisuella material som håller den högsta tekniska ljud- och bildkvaliteten.

En nationell inventering behöver komma igång snarast men bör genomföras stegvis, till exempel genom att först inventera en region. Syftet med en successiv inventering är att först utveckla en ändamålsenlig och genomförbar metodik. I utvecklingen av metodik är det viktigt att ta till vara erfarenheter av tidigare inventeringar av kulturarvsmaterial, till exempel de erfarenheter som det norska nationalbiblioteket nu gör. Även erfarenheter från Riksarkivets pågående inventeringsarbete av audiovisuellt material är viktiga att tillvarata. När det finns en fastställd och fungerande metod för inventering, kan arbetet efterhand skalas upp till att omfatta hela landet.

17.4 Nationella resurser för digitalisering krävs för att öka effektiviteten i digitaliseringen

I kulturpropositionen från 2016 framhålls bland annat vikten av en ökad samordning i syfte att uppnå skalfördelar i digitaliseringsarbetet och för att samla specialistkompetens, liksom för att samverka kring tekniska lösningar för ett långsiktigt digitalt bevarande. I propositionen understryks också att samhällets digitala utveckling lett till att samordning krävs för att etablera gemensamma standarder och principer för att säkerställa att kulturarvsinformationen blir tillgänglig och användbar. Denna utredning visar att dessa skrivningar stämmer väl överens med de behov som finns när det gäller digitalisering av audiovisuellt material.

Vid digitalisering av audiovisuellt material är såväl teknik som teknisk kompetens en bristvara och det är viktigt att befintliga resurser samordnas och används optimalt. En ökad samordning krävs också för att upprätta nationella riktlinjer inom området. Idag saknas till exempel nationella riktlinjer inom det audiovisuella området för digitala tekniska format och metadata. Dessa riktlinjer behöver komma på plats för att säkra ett långsiktigt digitalt bevarande, liksom ett långsiktigt digitalt tillgängliggörande.

För att få till stånd en effektiv digitalisering och ökad samordning behöver det inrättas nationella resurser för digitalisering av audiovisuellt material. Med en nationell resurs för digitalisering avses här en statligt finansierad verksamhet som kan utföra digitaliseringsuppdrag åt extern part. De nationella resurserna ska inneha såväl teknik som specialistkompetens kring digitalisering. De ska också ha en rådgivande och stöttande funktion samt besitta kompetens kring upphandling av digitaliseringstjänster. Detta som stöd till institutioner som väljer att digitalisera material hos privata aktörer. Att inrätta nationella resurser för digitalisering av audiovisuellt material ska ses som ett komplement till Riksarkivets uppdrag att tillhandahålla en nationell resurs för digitalisering av tryckt material.

Både KB och Filminstitutet har idag digitaliseringsverksamheter som kan utvecklas till nationella resurser för digitalisering av audiovisuellt material. Institutionerna har såväl teknik som kompetens. KB:s digitalisering är utformad för storskalig digitalisering av ljud, video och film, och Filminstitutets digitalisering är utformad för en högkvalitativ digitalisering och digital efterbearbetning av film. Som framhålls i kulturarvspropositionen har särskilt KB:s filmarkiv i Grängesberg goda förutsättningar att stegvis byggas ut som en nationell resurs för digitalisering även av andra audiovisuella materialkategorier än film.

Vad som saknas för att KB och Filminstitutet ska kunna utvecklas till nationella resurser för digitalisering av audiovisuellt material är formella uppdrag, en grundfinansiering och en fastställd affärsmodell anpassad till regelverk som Lag (2016:1145) om offentlig upphandling (LOU) och GDPR⁶⁴. Om dessa förutsättningar kommer på plats, kan inrättandet av nationella resurser för digitalisering av audiovisuellt material med fördel byggas upp utifrån ett pilotprojekt i form av en digitalisering av prioriterade delar ur Riksarkivets, och Stiftelsens Filmforms samlingar liksom av prioriterade delar av KB:s samling av professionella inspelningar med SVT-material. Gemensamt för dessa samlingar är att de är av nationellt kulturhistoriskt intresse och att de till stora delar består av material som inom kort riskerar att gå förlorade eller tappa i teknisk ljud- och bildkvalitet. Det rör sig också sammantaget om ett stort och komplext material som därmed lämpar sig väl för framtagande av digitaliseringsprocesser och nationella riktlinjer för skilda tekniska format. Till detta kan läggas att samarbete mellan KB och Riksarkivet redan har formulerats i en gemensam avsiktsförklaring när det gäller storskalig digitalisering av audiovisuellt material och att Filminstitutet och Stiftelsen Filmform redan idag har ett etablerat samarbete kring digitalisering av experimentfilm.

17.5 Osäkra förutsättningar vid inrättande av nationella resurser för digitalisering

Under utredningens gång har det framkommit att rättsläget är oklart när det kommer till tillhandahållande av tjänster mellan statliga myndigheter. I Servicekontorsutredningens slutbetänkande (SOU 2018:43) framgår bland annat att det är oklart om samarbetet mellan Riksarkivet och KB, när det gäller digitalisering av KB:s historiska dagstidningar, är förenligt med LOU. Konkurrensverket har inlett en utredning om förutsättningarna för samverkan inom staten och kommer under hösten 2018 redogöra för sin bedömning av upphandlingsreglernas tillämplighet på denna typ av överenskommelser mellan statliga myndigheter. Konkurrensverkets bedömning kommer därför ha stor betydelse för möjligheten att inrätta nationella resurser för digitalisering enligt den modell som skissas i föregående avsnitt (17.4).

⁶⁴ GDPR är en förkortning av den europeiska förordningen General Data Protection Regulation

18 Förslag

18.1 KB behöver ta fram fördjupade beslutsunderlag

En nationell inventering av audiovisuella samlingar, liksom inrättandet av nationella resurser för digitalisering av audiovisuellt material, är två viktiga förutsättningar för att uppnå en effektiv digitalisering. En nationell inventering utgör också grund för utformning av en prioriterad digitaliseringsplan för audiovisuellt material. För att ovanstående förutsättningar ska komma på plats krävs att särskilda medel tillförs. Som första steg behöver därför en resursberäkning genomföras. I samband med detta behöver också en modell för genomförande tas fram.

Utifrån ovanstående föreslår utredningen att KB får i uppdrag att i samverkan med Riksarkivet, Filminstitutet och företrädare för forskningen under 2019 resursberäkna och utreda förutsättningarna för att:

- genomföra en nationell inventering av audiovisuellt material
- utveckla nationella resurser för digitalisering vid KB och Filminstitutet

Ovanstående förslag utgår från att det i Konkurrensverkets utredning inte framkommer skäl som talar mot ett inrättande av nationella resurser för digitalisering (se avsnitt 17:5).

18.2 KB och Filminstitutets nationella uppdrag behöver utvecklas

Ingen myndighet har idag ett nationellt samordnande ansvar för digitalisering och tillgängliggörande av audiovisuellt material. För att säkra effektivitet och hållbarhet på lång sikt anser utredningen att det krävs en ökad koordinering. KB är den myndighet som idag har det bredaste och mest omfattande uppdraget inom det audiovisuella området. Utöver att samla in och digitalisera audiovisuellt material har KB även i uppdrag att tillhandahålla audiovisuellt innehåll för forskning och studier. KB arbetar också särskilt med att utveckla digital fjärraccess till det audiovisuella materialet. Av dessa skäl anser utredningen att KB är den myndighet som har bäst förutsättningar för att ansvara för ett nationellt koordinerande uppdrag inom områdena digitalisering och tillhandahållande av audiovisuellt material. Digisams styrgrupp rekommenderar att KB i ett genomförande av ett nationellt koordinerande uppdrag ska överväga hur samverkan med andra aktörer inom ABM-området på bästa sätt kan associeras till Digisam som samverkansplattform.

I Filminstitutets uppdrag ingår att digitalisera det svenska filmarvet. Huvudsakligen gäller det den svenska biografvisade filmen, för att göra den tillgängligt för allmänheten. Filminstitutet har därmed ett nationellt ansvar för

frågor som gäller digitalisering och tillgängliggörande av biografvisad film. Filminstitutet har också utformat processer för filmdigitalisering på en professionell teknisk nivå. Det innebär att Filminstitutet har förutsättningar att utgöra en nationell resurs för digitalisering av film, där bevarande av verkshöjd är av särskild betydelse. I digitaliseringsprocessen ingår också bearbetning av de högkvalitativa digitala video- och ljudfilerna vilka är resultatet av skanningen. Detta innebär att Filminstitutet också kan utgöra en nationell resurs för digital bearbetning av video för bevarande av verkshöjd.

Utifrån ovanstående föreslår utredningen att KB:s och Filminstitutets nationella roller utvecklas enligt följande:

KB ska:

- koordinera en nationell inventering av audiovisuellt material
- koordinera arbetet med att framställa en nationell digitaliseringsplan för audiovisuellt material
- koordinera arbetet med att ta fram gemensamma tekniska riktlinjer och principer för att säkerställa att den audiovisuella kulturarvsinformationen blir tillgänglig och användbar
- utgöra en nationell resurs för digitalisering av audiovisuellt material. När det gäller digitalisering av film ska samverkan ske med Filminstitutet
- särskilt verka för att audiovisuella samlingar kan tillhandahållas digitalt för forskning och studier inom hela landet
- inneha kompetens inom området upphandling av tjänster gällande digitalisering av audiovisuellt material

Filminstitutet ska:

- utgöra en nationell resurs för högkvalitativ digitalisering av film
- utgöra en nationell resurs när det gäller digital bearbetning av video för bevarande av verkshöjd
- utgöra ett stöd till KB i en nationell inventering av audiovisuellt material, primärt för film
- stödja KB i att framställa en nationell digitaliseringsplan för audiovisuellt material, primärt för film
- i samverkan med KB och Riksarkivet utarbeta nationella riktlinjer när det gäller digitala format för digitaliserad film

19 Bilaga 1 - Redovisning av grupper och personer utredningen träffat

19.1 Digisams styr- och beredningsgrupp

Digisam är en samverkan för digitalisering, digitalt bevarande och digitalt tillgängliggörande av kulturarvet. Digisam har 22 medverkande myndigheter och institutioner, och ett verksamhetssekretariat som är placerat på Riksantikvarieämbetet.

Utredningens förslag har stämts av med Digisams beredningsgrupp den 31 augusti 2018 och med Digisams styrgrupp den 7 september 2018.

I Digisams styrgrupp ingår:

Lars Amréus, riksantikvarie, Riksantikvarieämbetet
 Karin Åström Iko, riksarkivarie, Riksarkivet
 Lars Ilshammar, biträdande riksbibliotekarie, Kungliga biblioteket
 Ann Follin, överintendent, Statens museer för världskultur
 Magnus Hagberg, överintendent, Statens försvarshistoriska museer

I Digisams beredningsgrupp ingår:

Fredrik Lundström, Riksantikvarieämbetet
 Jan Östergren, Riksarkivet
 Göran Konstenius, Kungliga biblioteket
 Karin Nilsson, Statens historiska museer
 David Jansson, Musikverket

19.2 Utredningens referensgrupp

Utredningen har i två rundabordssamtal stämt av arbetet med en extern referensgrupp. Rundabordssamtalen har skett den 27 mars 2018 och den 28 augusti. Vid mötet 28 augusti stämde utredningens förslag av, och mötet ställde sig då bakom dessa. I rundabordssamtalen deltog:

Eva-Lis Green, avdelningschef, Digitala samlingar KB (mötesordförande)
 David Jansson, digitaliseringsansvarig, Musikverket
 Mats Jönsson, professor i filmvetenskap vid Göteborgs universitet
 Göran Konstenius, verksamhetsutredare KB (mötessekreterare)
 Anna-Karin Larsson, verksamhetsledare, Stiftelsen Filmform
 Dan Lundberg, överbibliotekarie/arkivchef, Musikverket
 Jan Nordwall, generalsekreterare, Sveriges hembygdsförbund
 Mathias Rosengren, avdelningschef, Filmavet, Filminstitutet
 Ulrika Sjöberg, avdelningschef, Institutet för språk och folkminnen
 Henrik Summanen, verksamhetsutvecklare, Digisam
 Peter Suominen, enhetschef, Filmarkivet i Grängesberg, KB
 Annika Tergius, chef, Enheten för ljud, bild och elektroniska arkiv, RA
 Irene Tostar, avdelningschef, Arkiv & Rättigheter, SVT

19.3 Rådet för filmarvsfrågor

Filminstitutets råd för filmarvsfrågor består av representanter från organisationer och aktörer med kompetens kring filmhistoria, arkivkunskap, forskning, rättighetsfrågor, analog filmhantering, filmdigitalisering och tillgängliggörande mot allmänheten.⁶⁵

Som representant för denna utredning träffade avdelningschef Eva-Lis Green, KB, Rådet för filmarvsfrågor den 4 maj 2018.

I rådet för filmarvsfrågor ingår:

Susin Lindblom, ordförande, Dramatikerförbundet
 Stefan Baron, Film&TV-Producenterna
 Maria Bolme, Teaterförbundet
 Lena Essling,, Moderna Museet
 Tommy Gustafsson, Filmvetenskaplig representant
 Göran Konstenius, Kungliga Biblioteket
 Rolf Källman, Riksarkivet
 Anna-Karin Larsson, Stiftelsen Filmform
 Thomas Nilsson, Sveriges Television
 Göran Hugo Olsson, Oberoende Filmares Förbund
 Göran du Rées, Sveriges Filmregissörer
 Ewa Cederstam, suppleant, Sveriges Filmregissörer
 Johanna Berg, suppleant, Riksarkivet
 Maud Nycander, suppleant, Oberoende Filmares Förbund
 Pontus Lenke, suppleant, Dramatikerförbundet
 Timo Menke, suppleant, Stiftelsen Filmform
 Petra Måhl, suppleant, Film&TV-Producenterna
 Helena Modin, suppleant, Kungliga Biblioteket
 Simon Norrthon, suppleant, Teaterförbundet

19.4 Kungliga bibliotekets insynsråd

KB är en enrådsmyndighet som styrs av en riksbibliotekarie, som är KB:s myndighetschef. KB har även ett insynsråd som är rådgivande och har insyn i verksamheten. Både riksbibliotekarien och insynsrådet utses av regeringen.⁶⁶

Som en del i arbetet med denna utredning har avdelningschef Eva-Lis Green, KB, och verksamhetsutredare Göran Konstenius, KB, träffat insynsrådet den 30 maj 2018.

KB:s insynsråd består av:

Jan-Erik Billinger, f.d. avdelningschef, Svenska Filminstitutet
 Lars Burman, överbibliotekarie, Uppsala universitet
 Kristina Hedberg, regionbibliotekarie, Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg
 Carl Jacobsson, senior rådgivare, Vetenskapsrådet
 Cecilia Lindhé, Centrum för Digital Humaniora, Göteborgs universitet
 Henrik Summanen, antikvarie, Riksantikvarieämbetet
 Astrid Söderbergh Widding, rektor, Stockholms universitet
 Catta Torhell, överbibliotekarie, Linnéuniversitetet

⁶⁵ Hämtat 2018-från, <http://www.filminstitutet.se/sv/om-oss/filmpolitiken/branschradens-form-och-funktion/radet-for-filmarvsfragor/>

⁶⁶<https://www.kb.se/om-oss/styrning-och-organisation.html>, hämtad 2018-09-14

19.5 Kungliga bibliotekets forskarråd

För att stärka KB som forskningsbibliotek och för att utveckla kontakterna med forskarsamhället har KB ett forskarråd. Rådets uppgift är att fånga upp aktuella forskningsrelaterade frågor och problemställningar med beröringspunkter för KB. Det arbetet kan sedan ligga till grund för vidare beslut och prioriteringar i KB:s verksamhet.⁶⁷

Som en del i arbetet med denna studie har Göran Konstenius, verksamhetsutredare, KB, inhämtat synpunkter från Kungliga bibliotekets forskarråd den 14 mars 2018.

Professor Elisabeth Elgán, Historiska institutionen, Stockholms universitet (ordf.)

Docent Anders Burman, Institutionen för historia och samtidsstudier, Södertörns högskola

Professor Ulrika Dahl, Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

Professor Anna Dahlgren, Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet

FD Moa Ekbohm, Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori, Göteborgs universitet

FD Rasmus Fleischer, Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet

Professor Ylva Hasselberg, Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet

Professor Anja Hirdman, Institutionen för mediastudier, Stockholms universitet

Docent Ola W. Jensen, Riksantikvarieämbetet

FD Åsa Jernudd, Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Örebro universitet

FD Gustaf Nelhans, Sektionen för biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås

Docent Kenneth Nyberg, Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet

Professor Mekonnen Tesfahuney, Institutionen för geografi, medier och kommunikation, Karlstads universitet

19.6 Nationell biblioteksstrategi

Kungliga biblioteket fick i uppdrag 2015 att ta fram förslag till en nationell biblioteksstrategi. En fördjupad omvärldsrappport, Den femte statsmakten, med bilaga, lämnades över till regeringen den 13 september 2017. En slutredovisning ska lämnas till regeringen senast den 1 mars 2019.

Som en del i arbetet med denna utredning har Göran Konstenius, verksamhetsutredare, KB, den 14 september 2018 stämt av utredningens förslag med den nationella biblioteksstrategins sekretariat som består av följande personer och funktioner: Erik Fichtelius, nationell samordnare, Christina Persson, utredare och Eva Enarson, utredare/handläggare.

19.7 Övriga kontakter

Handläggare Ingela Utterström och Johan Sellvall, KB, har på uppdrag av utredningen kontaktat arkiv, bibliotek, produktions- och programbolag med syftet att belysa behov av samarbeten och ta fram exempel på olika typer av audiovisuella samlingar. Ingela Utterström och Johan Sellvall har haft kontakt med:

⁶⁷<http://www.kb.se/bibliotek/Forum-for-nationell-bibliotekssamverkan-och-utveckling/Forskarradet2/>, hämtad 2018-09-14

Anna Vuori, Produktionschef, Strix Television AB
Leif Turesson, head of broadcast operation, Bonnier Broadcasting
Ulrika Gustafsson, stadsarkivarie, Stadsarkivet Västerås
Håkan Håkansson, docent, Lunds universitet
Anders Söderbäck, verksamhetsutvecklare, Stockholms universitet
Martin Bjersby, enhetschef arkiv, informationssystem, Riksarkivet
Paul Epäily, 1:e arkivarie, Regionarkivet, Västra Götalandsregionen och Göteborgs Stad
Amanda Vesterlund, arkivarie, Föreningsarkivet i Jämtlands län
Fredrik Tersmeden, arkivarie, Lunds universitet
Björn Larsson, arkivarie, Kungl. Musikhögskolan
Pia Letalick Rinaldi, bibliotekarie, Västerås stiftsbibliotek
Karin Häll Sahlin, bibliotekarie, Växjö stiftsbibliotek
Anna Severin, bibliotekarie, Linköpings stiftsbibliotek
Jimmy Jansson, bibliotekarie, Karlstads stiftsbibliotek
Lena Nettelbladt, bibliotekarie, Stockholms konstnärliga högskola
Håkan Bergcrantz, Handläggare med ansvar för stifts- och gymnasiebiblioteket, Kalmar stiftsbibliotek

20 Bilaga 2 – Källförteckning

Propositioner:

Prop. 2008/09:1, Budgetpropositionen för 2009
Prop. 2010/11:1, Budgetpropositionen för 2011
Prop. 2015/16:132, Mer film till fler - en sammanhållen filmpolitik
Prop. 2016/17:116, Kulturarvspolitik
Prop. 2017/18:1, Budgetpropositionen för 2018

Statens offentliga utredningar:

SOU 1999:41, Bevara dokumentärfilmens kulturarv
SOU 2004:53, Bevara ljud och rörlig bild. Insamling, migrering - prioritering
SOU 2009:73, Vägval för filmen
SOU 2018:43, Statliga servicekontor – mer service på fler platser

Lagar:

Lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument: Utbildningsdepartementet

Övriga källor:

Kulturarvet och rörliga bilder, Riksdagens revisorer. Informationsrapport 2002/03:2

Digit@lt kulturarv, Kulturdepartementet, Dnr. Ku11.015

IASA, The Safeguarding of the Audiovisual Heritage: Ethics, Principles and Preservation Strategy (IASA-TC 03) Co-Edited by Will Prentice and Lars Gaustad, 4th Edition, 2017

Vägledande principer för arbetet med digitalt kulturarv, Digisam, Dnr: RA 06-2014/02689

Rapport från Digisams arbetsgrupp för audiovisuella arkivsamlingar, Digisam 2014, (http://www.digisam.se/wp-content/uploads/2014/05/Rapport_Digisams_arbetsgrupp_audiovisuella_samlingar.pdf)

Icke fiktiv film i Skåne – avslutande rapport om inventering, insamling och tillgängliggörande, Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne. Rapport nr 2005:14 ISSN 1651-0933

Rapport om fjärraccesspilot för AV-material, Kungliga biblioteket, dnr. KB4.6-2016-539.

Konkurrensverket, yttrande, Dnr 349/2018

